

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

**European Charter
for Regional
or Minority Languages
and Explanatory Report**

**Charte européenne
des langues régionales
ou minoritaires
et rapport explicatif**

**Regional və ya azlıqların dilləri haqqında
Avropa Xartiyası
İzahat məruzəsi
Giriş**

**AZERI VERSION
VERSION AZERI
UNOFFICIAL TRANSLATION**

Regional və ya azlıqların dilləri haqqında Avropa Xartiyası

İzahat məruzəsi

Giriş

1. Bir çox Avropa ölkələrinin ərazilərində əhalinin əksəriyyətinin danışdığı dillə yanaşı başqa dildə danışan yerli qruplar vardır. Bu, tarixi proseslərin nəticəsidir, çünki dövlətlər yalnız dil əsasında formalaşmamışdır və kiçik birliklər daha böyük birliklərlə əhatə olunmuşdur.

2. Bu regional və ya azlıq dillərinin demoqrafik vəziyyəti çox müxtəlifdir, yəni həmin dildə bir neçə mindən bir neçə milyonadək insan danışa bilər. Onların aidiyyəti olan bu və ya digər dövlətlərin praktika və qanunvericiliyi də çox müxtəlifdir. Bunula belə, onların arasında olan ümumilik qismən də olsa davamsızdır. Bundan başqa, keçmişdə vəziyyət necə olmuşsa da, bu gün regional və ya azlıqların dillərinə müasir sivilizasiyanın qaçılmaz standartlaşdırma faktoru və xüsusilə də kütləvi informasiya vasitələri, əlverişsiz mühit və ya dövlət assimilyasiya siyasəti təsir göstərir.

3. Uzun illərdən bəri, Avropa Şurasının müxtəlif orqanları regional və ya azlıqların dillərinin vəziyyəti ilə bağlı öz narahatçılığını ifadə edir. Doğrudur, İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının Qorunması haqqında Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsi ayrı-seçkiliyin (diskriminasiya) olmaması zərurəti prinsipini açıqlayır və ən azı Konvensiya ilə təmin edilmiş hüquq və azadlıqların istifadəsi baxımından, dil və azlıq faktoru əsasında hər-hansı bir ayriseçkililiyi qeyri-qanuni hesab edir. Bu müddəə nə qədər əhəmiyyətli olsa da, o, yalnız fərdləri diskriminasiya obyektinə olmaqdan qoruyur və Məşvərətçi Assambleyanın 1957-ci il tarixli 136 sayılı Qətnaməsində müəyyən olunduğu şəkildə azlıqların dillərinin və bu dillərdən istifadə edən birliklərin adekvat şəkildə qorunması üçün sistem yaratmır. 1961-ci ildə Parlament Assambleyası 285-ci Tövsiyəsində azlıqların mədəniyyət və ana dilindən istifadə etmək, bu dildə məktəblər açmaq və s. hüquqlarını qorumaq məqsədilə, Avropa Konvensiyasına əlavə müdafiə tədbirləri təmin edən müddəaların əlavə edilməsini tələb edir.

4. Nəhayət, 1981-ci ildə Avropa Şurası Parlament Assambleyası Avropa azlıqlarının dilləri və dialektlərinin mədəniyyət və tədris problemlərinə dair 928 sayılı Tövsiyə qəbul etmiş və həmin il Avropa Parlamenti həmin məsələlərə dair qətnamə imzalanmışdır. Hər iki sənəd regional və azlıqların dil və mədəniyyətinə dair xartiya tərtib edilməsinin vacibliyi haqqında qənaətdə gəlmişdir.

5. Həmin tövsiyələrin və qətnamələrin əsasında, Avropa Yerli və Regional Hakimiyyət Orqanlarının Daimi Konfransı (CLRAE) yerli və regional səviyyədə dil və mədəniyyət sahəsində yerli idarəetmə orqanlarının üzərinə düşən rolunu müəyyən edən regional və ya azlıq dillərinə dair Avropa xartiyası tərtib etmək qərarına gəlmişdir.

6. Xartiyanın tərtib edilməsinə başlamazdan əvvəl, Avropada regional və ya azlıqların dillərinə dair faktiki vəziyyəti öyrənilmiş və 1984-cü ildə, 40 dili təmsil edən 250 nəfəri toplamış açıq məruzə keçirilmişdir. İlk redaktə ekspertlər qrupunun köməyi ilə həyata keçirilmişdir. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının və Avropa Parlamentinin bu mövzuda fəal iştirak etməsini və daimi marağını nəzərə alaraq, Assambleya layihənin redaktəsində iştirak edirdi, Parlamentin səlahiyyətli üzvləri ilə işə əlaqə saxlanırdı.

7. Nəhayət, 1988-ci ildə Daimi Konfrans 192 sayılı Qətnaməsində konvensiya statusu almaq üçün tərtib olunmuş nizamnamənin mətnini təklif etdi.

8. 1988-ci ildə Daimi Parlament Assambleyası tərəfindən 142 sayılı Rə'ylə əsaslandırılmış təşəbbüsün davamı olaraq, Nazirlər Komitəsi Daimi Konfransın mətninə uyğun nizamnamə tərtib etmək səlahiyyəti daşıyan Avropa regional və ya azlıqların dillərinə dair xüsusi ekspert komitəsi (CAHLR) yaratmışdır. Bu hökumətlərarası Komitə öz işinə 1989-cu ilin sonundan başladı. Layihənin inkişafında onların mühüm rolunu nəzərə alaraq, həm Avropa Regional və yerli hakimiyyət orqanlarının Daimi Konfransı (CLRAE), həm də Parlament Assambleyası bu yığıncaqda təmsil olunmuşdur. 1992-ci ildə, Nizamnamənin layihəsinin son mətnini Nazirlər Komitəsinə təqdim etməzdən əvvəl, CAHLR Avropa Şurası nəzdində ixtisaslaşdırılmış (mədəniyyət, təhsil, insan hüquqları, hüquqi əməkdaşlıq, cinayət problemləri, yerli və regional hakimiyyət, mediya) komitələrin və həmçinin Hüquq vasitəsilə Demokratiya üzrə Avropa Komissiyasının rəy və tövsiyələrini nəzərə almışdır.

9. Xartiya 1992-ci il 25 iyun tarixində Nazir Müavinlərinin 478-ci iclasında Nazirlər Komitəsi tərəfindən konvensiya kimi qəbul edilmiş və 1992-ci il 5 noyabr tarixində, Strazburqda, imzalanmaq üçün açılmışdır.

Ümumi təhlil

Xartiyanın məqsədləri

10. Preambulada dəqiqləşdirildiyi kimi, nizamnamənin əsas məqsədi mədəniyyət xarakteri daşıyır. O, Avropanın təhlükə altında olan mədəni irsi kimi, regional və ya azlıqların dillərinin müdafiə olunmasına və inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişdir. Bu səbəbdən də, o (xartiya), yalnız bu dillərin istifadəsinə dair qeyri-diskriminasiya maddələrindən ibarət deyildir, eyni zamanda, o, bu dillərə möhkəm dayaq olan tədbirlər təmin edir: məqsəd regional və ya azlıqların dillərinin tədrisdə və mediya kifayət qədər istifadəsinə təmin etmək və onlardan hüquqi və inzibati sahələrdə, iqtisadi və sosial həyatda, mədəni tədbirlərdə istifadə etməyə imkan yaratmaqdır. Yalnız bu yolla, lazım olan hallarda, keçmişdə bu dillər üçün yaradılmış əlverişsiz şərait kompensasiya oluna bilər və Avropa mədəniyyətinin mövcud siması kimi onların qorunub saxlanması və inkişaf etməsi mümkün ola bilər.

11. Xartiya linqvistik azlıqları yox, regional və ya azlıqların dillərini müdafiə etməyi və inkişaf etdirməyi nəzərdə tutur. Bu səbəbdən xüsusi diqqət mədəni faktora və regional və ya azlıqların dillərinin bu dildə danışanların həyatının bütün aspektlərində istifadə olunmasına yetirilir.

Xartiya regional və ya azlıqların dillərində danışanlar üçün xüsusi və ya kollektiv hüquqlar təmin etmir. Bununla belə, bu dillərin statusuna dair iştirakçı dövlətlərin vəzifələri və xartiyaya uyğun həyata keçirilməli olan daxili qanunvericilik, aidiyyətli olan birliklərin və onların ayrı-ayrı üzvlərinin vəziyyətinə aydın təsir göstəriləcəkdir.

12. CLRAE özünün xartiya layihəsini mərkəzi və şərq Avropada baş vermiş mühüm dəyişikliklərdən qabaq, eyni zamanda həmin dövrdə Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin ehtiyaclarına uyğun olaraq tərtib və təqdim etmişdir. Buna baxmayaraq, xartiyanın vacibliyi və onun mərkəzi və şərq Avropa ölkələrinin vəziyyətinə münasibəti bu məsələdə Avropa normalarının müəyən edilməsinə maraqlı göstərən bir çox ölkələrin nümayəndələri tərəfindən ifadə edilmiş maraqla təsdiq edilmişdir.

13. Bu xartiya müstəqilliyə can atan və ya sərhədlərini dəyişmək istəyən millətlərin problemləri ilə məşğul olmur. O, əvvəldən ölçülmüş və realist tərzdə dilləri fərqləndirici elementini təşkil edən azlıqlara, tarixin onları yerləşdirdiyi yerdə özlərini rahat hiss etməyə imkan verərək, onlara problemlərinin həll edilməsində kömək edə bilər. Dezintegrasiya meylini möhkəmlətməkdən uzaq, həyatın müxtəlif sahələrində

regional və ya azlıqların dillərinin istifadə edilməsinin yaxşılaşdırılması, həmin dillərdə danışan qruplara yaşadıkları ölkədə və bütün Avropada öz yerlərini qəbul etməyə mane olan keçmiş kin-kudurəti arxada qoymağa kömək edə bilər.

14. Bu haıda qeyd etmək lazımdır ki, xartiya rəqabət və ya antaqonizm mənasında rəsmi dillər və regional və ya azlıq dilləri arasındakı əlaqələri şərh etmir. Əksinə, o, hər kateqoriya dilin özünə məxsus yeri olan mədəniyyətlərarası və çoxdilli münasibəti qəbul edir. Bu münasibət Avropa Şurasının adətən müdafiə etdiyi dəyərlərə və xalqlar arasında daha sıx əlaqələr yaratmağa, Avropada əməkdaşlıq və ölkə daxilində müxtəlif əhali qrupları arasında mədəniyyətlərarası faktorlara əsaslanan anlaşma yaratmağa yönəlmiş səylərlə tam uyğundur.

15. Xartiyanın, çox vaxt iqtisadi səbəblərdən, yeni mühacirət axını nəticəsində imza atan dövlətlərin daxilində meydana çıxan yeni dillərin (çox zaman qeyri-Avropa dillərinin) vəziyyətinə aidiyyəti yoxdur. Belə hallarda bu dildə danışan əhalinin xüsusi problemi – inteqrasiya problemi – ortaya çıxır. CAHLR hesab edir ki, imkan olduqda bu problemlər müvafiq hüquqi vasitələrlə ayrı-ayrılıqda həll edilməlidir.

16. Nəhayət, qeyd edə bilərik ki, Avropa Şurasının bəzi üzv dövlətləri, artıq xartiyanın bəzi tələblərindən daha uzağa gedən siyasət tətbiq etməkdədir. Heç bir vəchlə nəzərdə tutulmur ki, xartiyanın müddəaları bunu etməkdə onlara mane olsun.

Əsas metod və konsepsiyalar

Dil konsepsiyası

17. Xartiyada istifadə olunduğu kimi dil konsepsiyası əsasən, dilin mədəni funksiyası ətrafında birləşir. Məhz bu səbəbdən də, burada «hər kəsə öz dilində danışmaq» fərdi hüququn verilməsi nəzərdə tutulmur, hər kəs bu dili özü müəyyən edə bilər. Dili hər hansı bir sosial və ya etnik qrupun göstəricisi kimi xarakterizə edən siyasi-sosial şərhə də müraciət edilmir. Nəticədə, xartiya lingvistik azlıqların konsepsiyasını təyin etməkdən çəkinir, çünki onun məqsədi etnik və/ya mədəni azlıq qruplarının hüquqlarını müəyyənləşdirmək yox, regional və ya azlıq dillərini özü-özlüyündə müdafiə və inkişaf etdirməkdir.

İstifadə olunan terminlər

18. Digər «az yayılmış dillər» kimi ifadələr əvəzinə, CAHLR «regional və ya azlıqların dilləri» terminini qəbul etmişdir. «Regional» sifəti hər hansı bir dövlətin ərazisinin məhdud hissəsində danışılan dilləri nəzərdə tutur, lakin bu dillər həmin ərazilərdə vətəndaşların əksəriyyəti tərəfindən danışıla bilər. «Azlıq» sifəti o vəziyyətlərə istinad olunur ki, dil hər hansı bir dövlətin müəyyən bir hissəsində qruplaşmamış insanlar tərəfindən danışılır, ya da hər hansı bir dövlətin ərazisində qruplaşmasına baxmayaraq, həmin qrup sayda dövlət əhalisinin əksəriyyəti danışdığı dildə danışan qrupdan kiçikdir. Beləliklə, bu iki sifət, faktiki kriteriyalara əsaslanır, hüquqi anlayışlara yox və hər halda, bu və ya digər dövlətdə mövcud vəziyyətə (məsələn, bir dövlətdə azlıq təşkil edən dil, digər dövlətdə çoxluq təşkil edə bilər) aiddir.

Regional və ya azlıqların dillərinin müxtəlif «kateqoriyaları» arasında fərqlərin olmaması

19. Xartiyanın müəllifləri Avropada regional və ya azlıqların dillərinin vəziyyətində mövcud olan böyük fərqlər problemi ilə üzləşmişdirlər. Bəzi dillər nisbətən geniş ərazini əhatə edir, əhalinin böyük hissəsi tərəfindən istifadə olunur və inkişaf etmək imkanı və mədəni sabitliyə malikdir; digər dillər isə çox kiçik bir ərazidə, əhalinin kiçik

bir hissəsi tərəfindən istifadə olunur, və onların yaşama və inkişaf etmə potensialı çox məhduddur.

20. Buna baxmayaraq, dillərin müxtəlif kateqoriyalarını onların obyektiv vəziyyətlərinə görə təyin etməmək qərara alınmışdır. Belə bir münasibət Avropada dillərin vəziyyətinin müxtəlifliyini doğru şəkildə əks etdirməyə bilərdi. Əslində hər bir regional və ya azlıq dilinin xüsusi vəziyyətini əks etdirir və onları müxtəlif qruplara daxil etmək səyləri mənasızdır. Qəbul edilmiş qərar dövlətlərə hərəkətlərini hər bir regional və ya azlıq dilinin vəziyyətinə uyğunlaşdırmağa imkan verərək, regional və ya azlıqların dillərinin yeganə konsepsiyasını qoruyub saxlanılmasını nəzərdə tutur.

Avropada regional və ya azlıqların dillərinin siyahısının olmaması

21. Xartiya maddə 1-də müəyyənləşdirildiyi kimi hansı Avropa dillərinin regional və ya azlıqların dilləri anlayışına uyğun gəldiyini dəqiqləşdirmir. Doğrudan da, Avropa Yerli və Regional Hakimiyyət Orqanlarının Daimi Konfransı tərəfindən Avropada linqvistik vəziyyətin ilkin tətqiqatı müəllifləri xartiyaya Avropada danışılan regional və ya azlıqların dillərinin siyahısını əlavə etməməyə vadar etmişdir. Siyahı tərtib edənlərin nə dərəcədə ekspert olub-olmamasına baxmayaraq, belə bir siyahı həm dil baxımından, həm də digər səbəblərdən, əlbəttə, geniş mübahisələr doğurardı. Bundan başqa, onun dəyəri azaldı, çünki xartiyanın III Hissəsində əks olunan xüsusi tədbirlərlə əlaqədar, hansı müddəanın hansı dilə aid olmasını müəyyən etmək əsasən tərəflərin boynuna düşür. Xartiya regional və ya azlıqların dillərinin müxtəlif vəziyyətləri üçün müvafiq qərarlar təqdim edir, ancaq konkret hallara aid vəziyyətləri nəzərdə tutmur.

Xartiyanın strukturu

22. Bir tərəfdən xartiya, II Hissədə şərh edilmiş bütün regional və ya azlıqların dillərinə tətbiq edilən prinsiplərinin ümumi mənşəyinin müəyyən edir, digər tərəfdən xartiyanın III Hissəsi hər-hansı bir icmanın həyatının müxtəlif sektorlarında regional və ya azlıqların dillərinin yerinə dair bir sıra xüsusi müddəalardan ibarətdir: Müəyyən çərçivələr daxilində, bu və ya digər dövlət bu müddəalardan hansının onun sərhədləri daxilində danışılan dillərə tətbiq ediləcəyini müəyyən etməkdə azaddır. Bundan başqa, müddəaların çoxu, müxtəlif qətiyyət dərəcələrini ifadə edən bir çox variantlardan ibarətdir ki, bunlardan biri «dillərin hər birinin vəziyyətindən asılı olaraq» tətbiq olunmalıdır.

23. Bu sərbəstlik regional və ya azlıq dillərinin həqiqi vəziyyətlərində (danışanların sayı, fraqmentasiya dərəcələri və sair) mövcud olan böyük fərqləri nəzərə alır. O, eyni zamanda müddəaların çoxunun doğurduğu xərcləri və Avropa dövlətlərinin müxtəlif inzibati və maliyyə qabiliyyətlərini də nəzərə alır. Bu baxımdan, iştirakçı dövlətlərə, onların hüquqi vəziyyəti inkişaf etdikcə və maliyyə şəraitləri imkan verdikcə, öhdəliklərini artırmağa icazə verilir.

24. Nəhayət, xartiyanın IV Hissəsi, xüsusilə xartiyanın tətbiqinə nəzarət etmək həvalə olunmuş Avropa ekspertləri Komitəsinin təşkilini nəzərdə tutan, implementasiya edən (qüvvəyə mindirən) müddəalardan ibarətdir.

Xartiyanın müddələrinin şərhı
Preambula

25. Preambula xartiyanın tərtib edilmə səbəblərini və fəlsəfəsini izah edir.

26. Avropa Şurasının məqsədi, ümumi irs və idealları dəstəkləmək məqsədilə üzvləri arasında daha sıx birliyin yaradılmasıdır. Dil müxtəlifliyi Avropa mədəni irsinin ən qiymətli elementlərindən birini təşkil edir. Avropanın mədəni özünəməxsusluğu standartlaşdırma üzərində qurula bilməz. Əksinə, ənənəvi regional və ya azlıqların dillərinin müdafiəsi və möhkəmləndirilməsi Avropa Şurası üzvlərinin fikrinə görə yalnız pluralist prinsiplərinə əsaslanıb Avropanın qurulmasına bir töhvədir.

27. Preambula Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mülki və Siyasi Hüquqlara aid Beynəlxalq Paktına və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına isnad edir. O həmçinin, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Konfransı çərçivəsində qəbul edilmiş siyasi xarakterli müqavilələri də sitat gətirir. Avropada tarixi regional və ya azlıqların dillərinin bəzilərinin aktual zəifliyini nəzərə alaraq, onların istifadəçilərinə qarşı diskriminasiyanın sadəcə olaraq qadağan edilməsi onları adekvat şəkildə qorumur. Bu dilləri qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirmək üçün həmin dildə danışan şəxslərin marağı və arzularını əks etdirən xüsusi tədbirlərin keçirilməsi zəruridir.

28. Xartiyada dövlət suverenliyi və ərazi toxunulmazlığı prinsiplərinə riayət edilir. Söhbət siyasi və ya təsis qayda və normalarını şübhə altına almaqdan yox, hər dövlətdə mədəni və sosial reallığı nəzərə almaqdan gedir. Adətən, üzv dövlətlər ərazi və dövlət strukturunu olduğu kimi qəbul etdiyinə görə hər bir dövlət daxilində, konkret olaraq, regional və ya azlıqların dillərinin inkişafı üçün tədbirlərin görülməsi vacib hesab edilir.

29. Mədəniyyətlərarası və çoxdillilik prinsiplərinin təsdiqi bu xartiyanın məqsədlərinin yanlış başa düşülməsini aradan qaldırmağa xidmət edir, eyni zamanda, bu xartiyada hər hansı dil qrupunun parçalanması məqsədini daşımır, əksinə, bütün dövlətlərdə rəsmi dilin (və ya rəsmi dillərdən birinin) bilinməsi zəruriyyəti təsdiq olunur, xartiyanın heç bir müddəası rəsmi dillərin öyrənilməsinə maneçilik törədən müddəa kimi şərh edilməməlidir.

I Hisse- Ümumi müddələr

Maddə 1- Təriflər və şərhlər

«Regional və ya azlıqların dillərinin» tərfi (maddə 1, paraqraf a)

30. Xartiyada verilən təriflər üç aspekti əhatə edir.

Dövlətin vətəndaşları tərəfindən ənənəvi şəkildə istifadə olunan dillər

31. Xartiyanın məqsədi mühacirət olunan ölkədə və ya bəzən də geri qayıdarkən öz ölkəsində əcnəbi dildə danışan qrupların varlığı ilə bağlı yaxın keçmişə aid mühacirət fenomeni nəticəsində yaranan problemləri həll etmək deyildir. Xüsusilə də xartiyada yenidən Avropaya gəlmiş və Avropa dövlətlərindən birində vətəndaşlıq qazanmış qeyri-Avropa qrupları ilə bağlı fenomenləri nəzərdən keçirmir. Xartiyada istifadə edilmiş «Avropanın tarixi-regional və ya azlıqların dilləri» (bax: preambulanın ikinci paraqrafı) və «dövlət ərazisində ənənəvi şəkildə danışılan dillər» (bax: Maddə 1, paraqraf a) ifadələri aydın göstərir ki, xartiyada yalnız tarixi dillər, yəni sözü gedən dövlətdə uzun müddət danışılan dillər nəzərdə tutulur.

Müxtəlif dillər:

32. Bu dillər dövlətin digər əhalisinin danışdığı dildən və ya dillərdən fərqlənməlidir. Xartiya eyni dilin yerli variantlarına və ya müxtəlif dialektlərinə aid deyil. O, müxtəlif ifadələr növünün ayrı dil təşkil etməsinə dair tez-tez müzakirə olunan problemlərlə məşğul olmur. Bu məsələ yalnız dil təhlillərindən deyil, eyni zamanda, hər bir vəziyyətdə fərqli cavab verə bilən psixososioloji və siyasi fenomenlərdən də asılıdır. Beləliklə, hər hansı bir ifadə formasının nə vaxt müstəqil dil kimi qəbul olunması, hər bir dövlətin müvafiq hakimiyyət orqanı tərəfindən demokratik proseslər çərçivəsində müəyyən olunacaqdır.

Məhəlli əsaslar:

33. Xartiyada nəzərdə tutulmuş dillər əsasən məhəlli dillərdir, yəni coğrafi baxımdan təyin edilmiş zonada ənənəvi istifadə edilən dillərdir. Məhz bu səbəbdən də xartiya «regional və ya azlıqların dillərinin istifadə olunduğu ərazi» terminini dəqiqləşdirməyə cəhd edir. Söhbət təkcə bu dilin dominant və ya əksəriyyət təşkil etdiyi ərazidən getmir, belə ki, bu gün, bir çox dillər, hətta öz ənənəvi ərazilərində belə azlıqlara çevrilmişlər. Bu məsələdə xartiya ərazi təməlinə əsaslanır, çünki bu halda müdafiə olunan meyarların əksəriyyəti dövlətin tam ərazisindən çox bu dilin istifadə olunduğu coğrafi sahəni təyin etməyə meyilli olur. Əlbəttə, konkret bir ərazidə birdən çox regional və ya azlıqların dilindən istifadə olunduğu vəziyyətlər də mövcuddur. Xartiya eyni zamanda bu vəziyyətləri də əhatə edir.

Regional və ya azlıq dilinin ərazisinin şərhı (Maddə 1, paraqraf b)

34. Regional və ya azlıq dilinin ərazisi dedikdə, bu dilin istifadəsi azlıqda qalsa belə, həmin dilin əhəmiyyətli dərəcədə danışıldığı tarixi əsasına uyğun gələn ərazi başa düşülür. Bu baxımdan xartiyada istifadə edilən terminlər dəyişkən olduğuna görə xartiya çərçivəsində, maddə 7, paraqraf 1, abzas b-də regional və ya azlıq dillərinin müdafiəsi və möhkəmləndirilməsi haqqında verilmiş dəqiq məlumatları nəzərə alaraq regional və ya azlıq dilləri ərazisi anlayışının müstəqil şəkildə dəqiqləşdirməsi hər bir dövlətin öz səlahiyyətindədir.

35. «Müxtəlif müdafiə və möhkəmləndirmə tədbirlərinin qəbulunu əsaslandırın insanların sayı» bu müddəanın əsas ifadəsidir. Xartiya müəllifləri nəzərdə tutulmuş meyarların tətbiq ediləcəyi regional və ya azlıq dilində danışan şəxslərin dəqiq faizini məqsədli olaraq təyin etməmişdir. Xartiya çərçivəsində və nəzərdə tutulan meyarların xarakterinə uyğun olaraq, qeyd olunan meyarların qəbulu üçün müvafiq dildə danışanların sayının müəyyən edilməsi hər bir dövlətin özünə həvalə olunur.

Ərazidən məhrum olmuş dillərin tərifı

36. Ərazidən məhrum olmuş dillər regional və ya azlıq dillər kateqoriyasından kənarıdır, çünki onların ərazi bazası yoxdur. Digər tərəfdən, istənilən halda həmin dillər qeyd olunan dövlətin vətəndaşları tərəfindən bu dövlətin ərazisində ənənəvi şəkildə istifadə olunan dillər kimi Maddə I, abzas a-nın şərhinə uyğun gəlir. Ərazidən məhrum dillər kimi Yiddiş və Romani dillərini misal göstərə bilərik.

37. Ərazi bazası olmadığına görə, bu dillərə xartiyanın yalnız məhdud bir hissəsini tətbiq etmək mümkündür. Xüsusən, III Hissənin müddələrinin əksəriyyəti istifadə edildiyi ərazi üzrə regional və ya azlıq dillərinin müdafiə və inkişafına yönəlmişdir. II Hissədə müvafiq dəyişkenliklər apararaq, Maddə 7, paraqraf 5-də nəzərdə tutulan şərtlərə əməl olunmaqla çox asanlıqla ərazidən məhrum olmuş dillərə tətbiq edilə bilər.

Madde 2 - Öhdəliklər

38. Madde 2 xartiyanın iki əsas hissəsi olan II və III Hissələr arasındakı fərqi göstərir.

II hissənin həyata keçirilməsi (maddə 2, paraqraf 1)

39. II Hissə ümumi mənaya malikdir və iştirakçı dövlətin ərazisində mövcud olan regional və ya azlıqların dillərinə bütövlükdə tətbiq olunur. «Hər dilin vəziyyətinə uyğun olaraq» ifadəsi göstərir ki, bu hissə (II) Avropanın müxtəlif ölkələrində və hər ölkənin daxilində dillərlə bağlı rast gəlinən müxtəlif vəziyyətlərə uyğun tərtib edilmişdir. Xüsusən, 1-ci paraqraf iştirakçı Dövlətlərdən öz siyasətlərini, qanun və adətlərini bir sıra prinsip və məqsədlərə uyğunlaşdırmağı öhdələrinə götürməyi tələb edir. Həmin prinsiplər nisbətən ümumi şəkildə təyin edilmişdir və müvafiq dövlətlərə onların şərh və tətbiqində böyük sərbəstliklər təmin edir (II Hissə ilə bağlı aşağıdakı izaha baxın).

40. Xartiyanın II Hissəsinin təmin etdiyi regional və ya azlıqların dili statusunun verilməsi və ya verilməməsində üzv dövlətlərin sərbəst olmamasına baxmayaraq, həmin dövlətlər xartiyanı tətbiq edən hakimiyyət orqanı kimi öz ərazisinin bir hissəsində mövcud olan və ya eyni millətə məxsus qrup tərəfindən istifadə olunan bu və ya digər ifadə formasının xartiyada nəzərdə tutulmuş mənada regional və ya azlıqların dili olub-olmaması ilə bağlı qərar qəbul etmək üçün məsuliyyət daşıyır.

III hissənin həyata keçirilməsi (maddə 2, paraqraf 2)

41. III Hissənin məqsədi II Hissədə təsdiq edilmiş ümumi prinsipləri dəqiq qaydalara çevirməkdir. Bu hissə, II Hissənin müddəalarına əlavə olaraq seçdikləri III Hissənin müddəalarını da tətbiq etməyi öhdələrinə götürən üzv dövlətlər üçün məcburidir. Xartiyanın müxtəlif Avropa dövlətlərində rast gəlinən dil vəziyyətlərinin müxtəlifliklərinə adaptasiyasına imkan vermək məqsədilə, xartiyanın müəllifləri ikili modulyasiya nəzərdə tutmuşlar. Bir tərəfdən dövlətlər xartiyanın III Hissəsinin tətbiq olunacağı dilləri azad şəkildə müəyyən edə bilərlər və digər tərəfdən qəbul edəcəkləri dillərin hər biri üçün xartiyanın tətbiq olunacaq III Hissənin imza edəcəkləri müddəalarını təyin edə bilərlər.

42. Üzv dövlət, xartiyanın mətninə zərər yetirmədən, onun ərazisində müəyyən regional və ya azlıq dilinin olduğunu tanıya bilər, lakin, həmin dövlət, onun öz seçiminə əsasən, həmin dilə xartiyanın III Hissəsindəki müddəaların şərtləri tətbiq edilməməsinə üstünlük verə bilər. Lakin aydındır ki, dövlətin regional və ya azlıqların dili kimi tanınmış bir dili tam şəkildə III Hissənin faydalarından məhrum etməyə vadar edən səbəblər xartiyanın xarakter, məqsəd və prinsiplərinə uyğun gələn səbəblər olmalıdır.

43. Dövlət onun ərazisində danışılan regional və ya azlıqların dilinə III Hissəni tətbiq etməyi qərara alarsa, bu dövlət tərəfindən həmin regional və ya azlıq dilinə III Hissənin hansı paraqrafını tətbiq etməyi təyin etmək lazım gələcək. Maddə 2, paraqraf 2-yə əsasən tərəflər III Hissənin müddəaları arasından ən azı 35 paraqraf və ya abzas tətbiq etməyi öz öhdəsinə götürür. Bu paraqraflar arasında seçimdə dövlətin rolu xartiyanın hər bir regional və ya azlıq dilinin xüsusi kontekstinə mümkün qədər uyğunlaşdırmaqdan ibarət olacaq.

44. Bu məqsədlə, maddə 2, paraqraf 2-də qeyd olunan şərtlər xartiyanın müxtəlif maddələri arasında tərəflərin öhdəliklərinin məntiqə uyğun bölgüsünü yerinə yetirmək, həmçinin, regional və ya azlıqların dilinin müdafiə olunan böyük sahələrinin heç birinin nəzərdən qaçırılmamasını təmin etməyə yönəldilmişdir (tədris, edliyyə

orqanları, inzibati orqanlar və dövlət qulluğu, mediya, mədəni fəaliyyət, iqtisadi və sosial həyat).

45. «Paraqraf və abzas» ifadələri xartiyanın xüsusi əhəmiyyəti olan fərqli müddəalarına istinad edir. Beləliklə, əgər bir dövlət 9-cu maddənin 3-cü paraqrafını seçərsə, bu paraqraf 2-ci maddənin 2-ci paraqrafı üçün bir hissə hesab olunacaq; eyni zamanda əgər bir dövlət 8-ci maddənin 1-ci paraqrafını, g abzasını qəbul edərsə, həmin qayda tətbiq olunacaq. Müəyyən paraqraf və ya abzas bir çox variantlardan ibarət olarsa, variantlardan birinin seçilməsi 2-ci maddənin 2-ci paraqrafına uyğun abzas olacaq. Məsələn: 8-ci maddədə, əgər dövlət 1-ci paraqrafın a.iii bəndini seçərsə, bu mətn bir abzas kimi hesab olunacaq. Seçimlər mütləq alternativ olmayanda və birgə qəbul oluna biləndə vəziyyət fərqli olur. Beləliklə, dövlət 9-cu maddədə 1-ci paraqrafın a.iii və a.iv bəndlərini seçərsə, bu mətnlər 2-ci maddədəki mənaya görə iki abzas hesab olunacaq.

46. Bu seçimlərin məqsədi, regional və ya azlıqların dillərinin gerçək vəziyyətində böyük uyğunsuzluqların nəzərə alınması üçün xartiyaya əlavə uyşqanlıq elementi daxil etməkdir. Aydın ki, çoxsaylı dil daşıyıcısı tərəfindən istifadə olunan regional dilə çox gözəl adaptə edilmiş bir çox müddəalar, kiçik qrup dil daşıyıcılarının danışdığı azlıq dillərinə uyğun gəlmir. Dövlətlərin rolu yalnız hakimənə tərzdə bu alternativlər arasından seçmək yox, hər bir regional və ya azlıqların dilinin xarakteri və inkişaf vəziyyətinə ən yaxşı uyğun gələn ifadəni tərzini axtarmaqdır. Bu alternativ ifadə tərzinin məqsədi onların «hər dilin vəziyyətinə uyğun» tətbiq olunacağını bildiren III Hissənin maddə və ya paraqrafların müvafiq mətnlərində aydın ifadə olunur. Ümumiyyətlə və digər lazımi faktorların yoxluğunda bu o deməkdir ki, məsələn: regional və ya azlıqların dillərində danışanların sayı nə qədər böyük olsa və regional əhali nə qədər həmcins olsa, qəbul edilmiş seçim də bir o qədər «güclü» olacaq; daha zəif seçim yalnız sözü gedən dilin vəziyyətində daha güclü seçim tətbiq oluna bilmədiyi təqdirdə tətbiq olunur.

47. Beləliklə, III Hissədə hər bir dilin səciyyəvi vəziyyətinə uyğun və adaptə edilmiş uzlaşdırılmış çərçivəni formalaşdıran müddəaları seçmək dövlətlərin vəzifəsi olacaq. Onlar eyni zamanda, əlbəttə, buna üstünlük verdikləri təqdirdə, bütün dillərə və ya dillər qrupuna tətbiq edilən ümumi çərçivə qəbul edə biləcəklər.

Maddə 3 – Praktik tədbirlər

48. Maddə 3, 2-ci Maddədə göstərilən prinsiplərin həyata keçirilməsinin qaydalarını təsvir edir: Saziş imzalayan hər dövlət ratifikasiya, qəbul, bəyənmə və razılıq sənədlərində ilk olaraq, III Hissənin tətbiq ediləcəyi regional və ya azlıq dillərini, ikinci növbədə isə, III Hissənin hər bir dilə qarşı tətbiq olunmaq üçün seçilən paraqraflarını müəyyənləşdirir. Bu o deməkdir ki, hər bir seçilən paraqraf hər bir dil üçün eyni olmaya da bilər.

49. Xartiya öz 2-ci maddəsində, III Hissənin tətbiq edilməsi məqsədilə heç bir dil seçməyən konvensiyanın təsdiqlənməsi ilə özünü məhdudlaşdırma bilən dövləti həm II və III Hissələrin qəbul etməyə məcbur etmir. Belə bir halda yalnız II Hissə tətbiq olunur. Ümumiyyətlə, xartiya dövlətlərdən III Hissədə təklif olunmuş, xartiya ilə nəzərdə tutulmuş müdafiənin əsasını təşkil edən imkanlardan istifadə etməyi tələb edə bilər.

50. O da yəqindir ki, iştirakçı tərəf hər zaman, məsələn, xartiyanın III Hissənin müddəalarından irəli gələn faydalı şərtləri əlavə bir regional və ya azlıq dilinə verməklə, yaxud bu və ya digər dil və ya onun ərazisində danışılan bütün regional və

ya azlıq dilləri üçün, xartiyanın əvvəl qəbul edilməmiş paraqraflarına imza atmaqla yeni öhdəliklər qəbul edə bilər.

51. 3-cü maddənin mətninin redaktəsi üzv dövlətlərin bə'zilərində mövcud vəziyyətləri nəzərə alır: həm bütün ölkə, həm də onun ərazisinin bir hissəsində danışılan dövlətin rəsmi dili statusuna malik olan dövlət dili Maddə 1, paraqraf a-da müəyyən olduğu kimi, regional və ya azlıq dili ilə müqayisəli vəziyyətdə ola bilər, çünki bu dildə danışan əhali qrupu digər dövlət dilində (dillərində) danışan qrupdan kiçik olur. Əgər dövlət həmin az yayılmış rəsmi dilin xartiya tərəfindən təmin olunan müdafiə və inkişaf tədbirlərdən bəhrələnməsini istəsə, bu dilə xartiyanın tətbiq olunması qərarı qəbul edə bilər. Xartiyanın rəsmi dilə qarşı tətbiq olunması, xartiyanın bütün maddələrinə, həmçinin 4-cü Maddənin 2-ci paraqrafına qarşı da qüvvədədir.

Maddə 4 . Mövcud müdafiə statusu

52. Bu maddə xartiyanın dil azlıqlarının hüquqi statusunu müəyyən edən daxili qanunvericilik və ya beynəlxalq sazişlərlə kombinasiyasına aiddir.

53. Əgər bəzi dillər və ya bu dillərdə danışan azlıqlar dövlət qanunvericiliyi və ya beynəlxalq sazişlərlə artıq müəyyən edilmiş statusa malikdirsə xartiyanın məqsədi bu müddəalar tərəfindən tanınmış hüquq və təminatları məhdudlaşdırmaq deyil. Halbuki, xartiya ilə verilmiş müdafiə artıq digər sənədlərlə verilmiş hüquq və təminatlara bir əlavədir. Bu öhdəliklərin birgə tətbiqi üçün, eyni məsələ üzərinə bir biri ilə rəqabətdə olan qaydalar düşürsə, ən sərfəli müddəalar müvafiq azlıq və ya dillərə qarşı tətbiq edilməlidir. Beləliklə, daxili qanunvericilikdə və ya digər beynəlxalq öhdəliklərdə daha məhdud müddəaların olması xartiyanın tətbiqinə mane olmamalıdır.

54. Bu Maddənin 1-ci paraqrafı Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının təmin etdiyi hüquqların xüsusi hallarına aiddir. O, xartiyanın bu və ya digər müddələrinin insan hüquqları konvensiyasının verdiyi müdafiələrə xələl gətirəcək tərzdə şərh olunması imkanlarının aradan qaldırılmasına çalışır.

Maddə 5 - Mövcud vəzifələr

55. Preambulada artıq göstərdiyi kimi, xartiyanın məqsədi regional və ya azlıq dillərinin inkişaf və müdafiəsini dövlət suverenliyi və ərazi bütövlüyü çərçivəsində təmin etməkdir. Həmin maddə, bu baxımdan tərəflərin mövcud vəzifələrinin dəyişməz olaraq qaldığını bəyan edir. Xüsusən, hər-hansı bir dövlətin xartiyanı təsdiqləyərək regional və ya azlıq dilinə qarşı hər-hansı bir öhdəlik qəbul etmə faktı bu dildə xüsusi maraqları olan başqa bir dövlətə və ya bu dildə danışanlara, bu dövlətin suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə xələl gətirən hərəkətlər etmək üçün bəhanəyə xidmət edə bilməz.

Maddə 6 - Məlumat

56. Bu maddədə müəyyən olunan məlumat təminatı haqqında öhdəliyin qəbul edilmə səbəbi ondan ibarətdir ki, eger səlahiyyətli hakimiyyət orqanları və ya digər orqanlar və maraqlı fərdlər buradan irəli gələn vəzifələrlə tanış olmazsalar, xartiya heç vaxt effektiv ola bilməz.

II Hissə. Məqsəd və prinsiplər

Maddə 7

Xartiyada əks olunana məqsəd və prinsiplərin siyahısı (Maddə 7, paraqraf 1)

57. Bu müddəalar dəqiq icra qaydalarına yox, əsasən məqsəd və prinsiplərə aiddir. Bu məqsəd və prinsiplər regional və ya azlıq dillərinin qorunub saxlanması üçün lazımi əsas təmin edir. Onlar 6 əsas başlıq altında qruplaşdırıla bilər.

Regional və ya azlıq dillərinin tanınması (Maddə 7, paraqraf 1.a)

58. Söhbət bu dillərin mövcudluğunun tanınmasından və istifadəsinin qanuni olmasından gedir. Bu tanınma hər-hansı bir dilin rəsmi dil kimi tanınması ilə qarışıq salınmamalıdır. Bir dilin mövcudluğunun qəbul edilməsi onun özünə məxsus xarakterlərinin və ehtiyaclarının nəzərə alınması və həmçinin onun xeyrinə fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün ilkin şərtir.

Hər bir regional və ya azlıq dilinin coğrafi sahəsinə riayət edilməsi (maddə 7, paraqraf 1.b)

59. Baxmayaraq ki, xartiya regional və ya azlıq dilinin ərazisinin müvafiq inzibati ərazi ilə uyğun gəlməsini daha arzu olunan hesab edir, aydındır ki, bu məqsədə bütün vəziyyətlərdə nail olmaq mümkün deyil. Belə ki, coğrafi bölüm çox mürəkkəb bir forma ala bilər və inzibati ərazi təyinatı, qanuni olaraq, dilin istifadəsi yox, digər məsələlərdən asılı ola bilər. Müvafiq olaraq, xartiya regional və ya azlıq dilinin ərazisinin bütün vəziyyətlərdə inzibati ərazi ilə uyğun olmasını tələb etmir.

60. Digər tərəfdən, xartiya dilin istifadəsi və qorunub saxlanmasını çətinləşdirmək məqsədilə ərazi bölgüsünü təşkil edən və ya bir sıra inzibati yaxud ərazi dairələr arasında dil birliyini bölməyə yönəldilmiş tədbirləri pisləyir. Əgər inzibati dairələr regional və ya azlıq dilinə adaptə oluna bilmirsə, onda, onlar ən azı neytral qalmalı və ya belə bir dilə mənfi təsir göstərməməlidirlər. Xüsusilə də, yerli və ya regional hakimiyyət orqanları bu dillə münasibətdə öz səlahiyyətlərini yerinə yetirmək iqtidarında olmalıdırlar.

Regional və ya azlıq dillərinin xeyrinə müsbət iş tələbatı (maddə 7, paraqraf 1.c və d)

61. Bu gün aydındır ki, bəzi regional və ya azlıq dillərinin bir çoxunun zəif olmasına görə yeganə diskriminasiya qadağası bu dillərin yaşamasını təmin etmək üçün kifayət deyildir. Bu dillərin müsbət qayğıya ehtiyacı var. Bu fikir 1-ci paraqrafın c. paraqrafında ifadə edilmişdir. Bu paraqrafda regional və ya azlıq dillərinin qorunmasına kömək etmək üçün dövlətlərin hansı tədbirləri həyata keçirəcəyi seçimi onların özlərinə verilir, lakin xartiya təkid edir ki, bu tədbirlər qəti olmalıdır.

62. Bundan başqa, paraqraf 1.d regional və ya azlıq dillərinin həm şifahi, həm də yazılı istifadəsinin, yalnız şəxsi həyat və əlaqələrdə yox, həm də ictimai həyatda, yeni müxtəlif qurumlar daxilində, ictimai fəaliyyət və iqtisadi həyatda da azad olması üçün tədbirlərin görülməsini tələb edir. Regional və ya azlıq dillərinin dövlət kontekstində tuta biləcəyi yer onun özünə məxsus xüsusiyyətlərindən asılı olacaq və bir dildən digərinə dəyişəcəkdir. Bu münasibətlə xartiya hər-hansı bir dəqiq məqsədlər irəli sürmür. O, sadəcə dile qayğı göstərmək üçün sözlərin həyata keçirilməsinə çağırır.

Regional və ya azlıq dillərinin tədris və təhsilinə təminat (maddə 7, paraqraf 1. f və h)

63. Regional və ya azlıq dillərinin qorunması və saxlanması üçün həlledici aspekt onların tədris sistemindəki yerləridir. Xartiyanın II Hissəsində bu prinsip təsdiqlənir, həmin prinsipin həyata keçirilməsi forması isə dövlətlərə həvalə olunur. Xartiya regional və ya azlıq dillərinin tədris sisteminin «bütün müvafiq mərhələlərində» olmasını tələb edir. Regional və ya azlıq dillərinin tədrisinə aid tədbirlər, sözsüz ki, müvafiq tədris səviyyələrinə görə fərqlənir. Xüsusən, bəzi hallarda, regional və ya azlıq dilinin tədrisinin həmin dildə olması, digər hallarda isə, dilin özünün tədrisi nəzərdə tutula bilər. Lakin, xüsusiyyətlərinə görə regional və ya azlıq dilinin uyğun ola bilməyəcəyi səviyyədə tədrisi halları müstəsna edilə bilər.

64. Paraqraf 1.f dilin ötürücü vasitə kimi, bu dildə və ya bu dilin tədrisini təşkil etmək və qoruyub saxlamağı nəzərdə tutduğu halda, paraqraf 1.h universitet və ya ona bərabər səviyyədə regional və ya azlıq dillərində tədris və tədqiqatların aparılmasına xidmət edir. Belə ki, bu cür iş formaları həmin dillərin sözlüklərinin, qrammatikasının və sintaksisinin inkişafı üçün vacibdir. Bu cür işlərdə yardım regional və ya azlıq dilinin daxili tərəqqisinə kömək etməyə yönələn ümumi səylərin bir hissəsidir.

Regional və ya azlıq dilində danışmayanlar üçün bu dillərin öyrənilməsini asanlaşdırmaq məqsədilə tədbirlər (maddə 7, paraqraf 1.g)

65. Regional və ya azlıqların dilində danışanlar onların inkişafı üçün rəsmi dili bilmələrinin vacib olmasını qəbul edirlər. Lakin, preambulada xüsusilə qeyd edilmiş mədəniyyətlərarası və çoxdillilik prinsiplərinə uyğun olaraq bir neçə dili bilmə qabiliyyəti yalnız regional və ya azlıq dilində danışanlarla məhdudlaşmaması daha məqsədəuyğun olardı. Dil qrupları arasında ünsiyyəti və anlaşmanı asanlaşdırmaq üçün, tərəflərdən, onların ərazilərində bu dildə danışmayanların həmin dili öyrənmək istəyi olarsa, onlara lazımi yardım göstərmək xahiş olunur.

66. Aydındır ki, bəzi ölkələrdə səlahiyyətli dairələrin vəzifəsi regional dilin həmin regionda normal və əhali tərəfindən danışılan dil olması və bu dilin doğma daşıyıcıları olmayan şəxslər tərəfindən bilməsi üçün tədbirlər görməkdir. Belə bir siyasət xartiyaya zidd deyil, ancaq paraqraf 1.g-nin məqsədini təşkil etmir. Bu paraqraf yalnız dil qrupları arasında daha intensiv qarşılıqlı inteqrasiyanı təmin etməyi nəzərdə tutur.

Regional və ya azlıq dilində danışan qrupları arasında əlaqələr (maddə 7, paraqraf 1.e və i)

67. Eyni regional və ya azlıq dilində danışan qruplarının, dilinin qorunub saxlanması və zənginləşdirilməsini təmin etmək məqsədilə mədəni mübadilə və münasibətləri ümumi formada inkişaf etdirmək imkanı olması çox vacibdir. Bu məqsədlə xartiyaya dil daşıyıcılarının yaşayış yerlərinin kiçik hissələrə bölgüsünü, dövlət daxilində inzibati bölgünü və ya belə qrupların müxtəlif dövlətlərdə yaşadığı hallarda onların arasında əlaqələrə maneə yaradılması hallarının qarşısını almağa çalışır.

68. Əlbəttə, regional və ya azlıq dilində danışanlar arasında bu oxşarlıq digər sosial qrupların özünə məxsusluğuna neqativ formada təsir göstərməməlidir. Müxtəlif regional və ya azlıq dillərində danışanların arasında mədəni əlaqələri inkişaf etdirmək məqsədi mədəni zənginləşmə və dövlətin bütün qrupları arasında daha yaxşı anlaşma təmin etməyə xidmət edir.

69. Paraqraf 1.İ başqa bir məsələni də əlavə edir: İdeya ondan ibarətdir ki, əgər eyni və ya yaxın regional və ya azlıq dillərində danışan qrupları bir çox dövlətlərdə yayılmışlarsa, bu münasibətlər dövlət sərhədləri aşaraq inkişaf etməlidir. Əslində, sözü gedən dövlətdə regional və ya azlıq dilləri nisbətən kiçik bir qrup tərəfindən

istifadə oluna bilər; və mədəniyyəti qarşılıqlı şəkildə zənginləşdirmək məqsədilə bu dildə danışanlar öz dövlətlərindən kənarında eyni və ya oxşar dildə başqa qrupların mədəni vasitələrinə ehtiyacı ola bilər. Bu, bir dövlətin regional dili başqa dövlətin daha geniş yayılmış mədəniyyət və yaxud dövlət dili ilə uyğun olanda və sərhədlərarası əməkdaşlıq regional birliyə daha geniş yayılmış dilin mədəni fəaliyyətindən yararlanmağa imkan verəndə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlətlər tərəfindən belə münasibətlərin qanuniliyinin tanınması və onlara dövlətlərinin ərazi toxunulmazlığı üçün təhlükə daşmadığını bilməsi çox vacibdir. Dil qrupu bir dövlətin hissəsi kimi qəbul edilirsə və onun qonşu icmalarla mədəni əlaqələrinə əngəllər törədilmirsə, o özünü, hissəsi olduğu dövlətə daha çox inteqrasiya olmuş kimi hiss edəcək.

70. Hər halda dövlətlər, onların bəzilərinin üzləşə biləcəyi yerli və beynəlxalq tipli maneələri nəzərə alaraq, bu cür dövlətlərarası mübadilələrin təmin olunması üçün müvafiq tədbirlərin seçilməsində azaddır. III Hissənin 14-cü Maddəsində bu haqda daha dəqiq məlumat vardır.

Diskriminasiyanın aradan qaldırılması (maddə 7, paraqraf 2)

71. Regional və ya azlıq dillərinin istifadəsinə dair diskriminasiyanın qadağan edilməsi bu dilin daşıyıcıları üçün minimum zəmanət təmin edir. Buna görə də, tərəflər regional və ya azlıq dilinin istifadəsi, qorunması və ya inkişafına maneə olan tədbirləri aradan qaldırmağı öhdələrinə götürür.

72. Bu paraqrafın məqsədi dillər arasında tam bərabərlik yaratmaq deyil. Mətinə göstərildiyi kimi və xüsusən də xartiyaya «tələb olmayan» termininin daxil edilməsi sübut edir ki, xartiyaya əsasən, regional və ya azlıq dillərinə dair siyasətin həyata keçirilməsində, dillər arasında bəzi fərqlər qoyula bilər. Xüsusən, dövlət və ya rəsmi dilin istifadəsi xeyrinə hər-hansı bir dövlət tərəfindən müəyyənləşdirilmiş tədbirlər regional dillərin xeyrinə olmadığına görə, onlara qarşı diskriminasiya demək deyil. Eyni zamanda, belə tədbirlər regional və ya azlıq dillərinin qorunması və ya inkişafına maneə törətməməlidir.

73. Eyni zamanda, rəsmi dillər və regional və ya azlıq dillərinin vəziyyəti arasında uyğunsuzluq mövcud olmasına görə və regional dillərdə danışanların daha əlverişsiz vəziyyətdə olmasını nəzərə alaraq, xartiyaya bu dillərin qorunması və ya inkişafı üçün müsbət tədbirlərin zəruri ola bilməsini qəbul edir. Bu tədbirlərin yuxarıda qeyd olunan və yalnız dillər arasında bərabərlik təmin etmək məqsədlərini güdməsi diskriminasiya kimi qəbul olunmamalıdır.

Dil qrupları arasında qarşılıqlı anlaşma və hörmətin təmin edilməsi (Maddə 7, paraqraf 3)

74. Regional və ya azlıq dillərinə hörmət və onlara qarşı tolerantlıq dövlət daxilində dil pluralizmi sahəsində anlaşmanın inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş ümumi qayğının bir hissəsidir. Bu tolerantlıq və qavrama qabiliyyəti ruhunun tədris sistemi və mediya vasitəsilə inkişafı regional və ya azlıq dillərinin praktiki cəhətdən qorunub saxlanmasının mühüm elementlərindən biridir. Kütləvi informasiya vasitələrinin vasitəsilə bu məqsədlərin həyata keçirilməsinin dəstəklənməsi dövlətin qeyri-qanuni təsiri kimi nəzərə alınmamalıdır. Doğrudan da, İnsan hüquqlarına hörmət, milli azlıqlarla münasibətdə tolerantlıq və ədavət təhrikçiliyinin qabağını alma kimi məqsədləri bir çox Avropa dövlətləri öz mediya vasitələrinin üzərinə bir öhdəlik kimi qoymağa təəddüd etmirlər. Həmin prinsip eynilə də regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarına aiddir və onları çoxlu dil və mədəniyyətlərə qarşı açıq olmağa vadar edən mühüm faktorlardan biridir.

Regional və ya azlıq dillərinin maraqlarını təmsil edən orqanların təsis olunması (maddə 7, paraqraf 4)

75. CAHRL hər bir gövlətdə regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarının ehtiyac və istəklərinin hakimiyyət orqanları tərəfindən nəzərə alınması üçün mexanizmlərin qurulmasını vacib sayır. Buna görə də, hər regional və ya azlıq dili üçün bu dilin maraqlarını dövlət səviyyəsində təmsil edən, onun inkişafı məqsədilə praktik tədbirləri həyata keçirən, və həmin dilə münasibətdə xartiyaya riayət olunmasına nəzarət edən orqanın olması tövsiyə edilir. «Lazım olduqda» ifadəsi belə qurumların bu və ya digər formada artıq mövcud olduğu halda, dövlətlərə eyni iş görəcək yeni təsisatlar yaratmaq məsləhət görülmədiyini ifadə edir.

Ərazidən məhrum dillərə xartiyanın prinsiplərinin tətbiqi (maddə 7, paraqraf 5)

76. Xartiyanın dövlətin xüsusi coğrafi sahəsində tarixən müəyyən olunmuş dillərlə məşğul olmasına baxmayaraq, CAHLR dəqiq ərazi təməli olmayan, ancaq dövlətin daxilində ən'ənəvi danışılan dillərə əhəmiyyət verməmək istəmir.

77. Lakin II Hissədə təyin olunmuş müəyyən prinsip və məqsədlərin ərazi faktoruna əsaslandığını və onların coğrafi sərhədlərini təyin etmədən bu prinsiplərin tətbiq olunması üçün praktiki tədbirlərin həyata keçirilməsinin çətin olduğunu nəzərə alaraq, bu müddəalar müəyyən düzəlişlər edilmədən ərazidən məhrum dillərə tətbiq oluna bilməz. Paraqraf 5 dəqiqləşdirir ki, bu müddəalar bu dillərə mümkün çərçivələr daxilində tətbiq oluna bilər.

78. 1-dən 4-dək paraqraflarda qeyd olunan müddəalardan bəziləri ərazidən məhrum dillərə asanlıqla tətbiq oluna bilər. Bura həmin dillərin tanınması, onlara qarşı hörmət, anlaşılma və tolerantlıq ruhunu inkişaf etdirməyi nəzərdə tutan tədbirlər, onlara qarşı diskriminasiyanın qadağan olunması və onlara müsbət dəstək vermək məqsədilə fəaliyyət, həmin dildə danışan qruplara dövlət daxilində və xaricində əlaqələr yaratmaq imkanının verilməsi və dil sahəsində tədqiqat və təhsilin təbliğinə aid hallar daxildir. Eyni zamanda, inzibati bölgü və dildə danışmayanlar üçün onunla bir az tanış olmaq üçün verilən imkanlara aid müddəalar ərazidən məhrum dillərə qarşı tətbiq oluna bilməz, çünki həmin tədbirlər yalnız müəyyən bir ərazidə həyata keçirilə bilər. Və nəhayət, həmin ərazidən məhrum dillərin tədris və öyrənilməsinə aid müddəaların həyata keçirilməsi və onların ictimai həyatda istifadəsinin dəstəklənməsi, praktiki səbəblərdən, yəqin ki, yalnız müəyyən düzəlişlərlə mümkün ola bilər.

III hissə – Maddə 2, paraqraf 2-də qəbul edilmiş öhdəliklərə əsasən ictimai həyatda regional və ya azlıq dillərindən istifadənin dəstəklənməsi

Maddə 8-Tədris

79. Bu maddədə paraqraf 1-in müddəaları yalnız hər bir regional və ya azlıq dilinin istifadə olunduğu əraziyə aiddir. Bu müddəalar, eyni zamanda, «bu dillərin hər birinin vəziyyətinə görə» tətbiq olunmalıdır. Yuxarıda 2-ci maddənin 2-ci paraqrafında göstəriləni kimi, bu şərh xüsusilə abzas a-dan və f-ə qədər hər bir dil üçün hansı alternativin seçilməsi məsələsinə aiddir.

80. «Dövlətin rəsmi dilinin (dillərinin) tədrisinə zərər yetirmədən» ifadəsi Maddə 8, paraqraf 1-in müddəaları, və xüsusilə, a-dan f-ə qədər abzaslarda qeyd olunan birinci alternativlərin, çoxluq tərəfindən danışılan dilin (dillərin) tədrisinin istisnası kimi şərh edilməsinin qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Belə bir dil gettosu yaratmaq təmayülü preambulada qeyd olunmuş mədəniyyətlərarası və çoxdillilik prinsiplərinə

zidd olardı və aidiyyəti olan əhali qruplarının maraqlarına xələl gətirərdi. Hüsusi hallarda, yeni xartiyanın daha az yayılmış rəsmi dillərə tətbiq olunduğu ölkələrdə həmin ifadə paraqraf 1-in müddəalarının digər rəsmi dil(lər)in tədrisinə xələl vurmaması mənasında şərh olunmalıdır.

81. Maddə 8 məktəbə qədər, ibtidai, orta, texniki və ixtisaslaşmış, universitet və yaşlıların təhsili kimi bir neçə tədris səviyyələrinə aiddir. Bu səviyyələrin hər biri üçün hər bir regional və ya azlıq dillərinin vəziyyətlərinə görə müxtəlif variantlar təqdim olunur.

82. Bəzi abzaslarda «lazım bilinən sayda» ifadəsindən istifadə olunur. Bu, o halları qəbul edir ki, dil qrupunun vəziyyəti sinif təşkil etmək üçün lazımı minimum sayda şagirdlərin yığılmasını çətinləşdirəndə, dövlət hakimiyyət orqanlarından müvafiq tədbirlərin görülməsi tələb edilə bilməz. Digər tərəfdən, regional və ya azlıq dillərinin xüsusi vəziyyətinə görə sinif təşkil etmək üçün lazımı kvota uyuşqan olması, şagirdlərin «lazım bilinən sayı» isə daha az ola bilməsi təklif olunur.

83. Abzas c və d-nin iv variantının mətni nəzərə alır ki, çoxluq qrupunun bu cür təhsili başlama və başa vurma yaşı baxımından, dövlətin vəziyyəti müxtəlif ola bilər. Belə şəraitdən asılı olaraq, ya şagirdlərin ya da onların valideyinlərinin arzusu nəzərə alın bilər.

84. Mə'lumdur ki, bəzi təhsil sistemlərində orta təhsillə peşə təhsili arasında fərq edilmir. Peşə təhsili sadəcə olaraq orta təhsilin xüsusi bir tipi kimi nəzərə alınır. Bununla belə, bu təfəvüt c və d abzaslarında verildiyi kimi, peşə təhsili sistemlərində fərqləri nəzərə alır. Xüsusilə, peşə təhsilinin şagirdlik tipi əsasında olduğu və regional və ya azlıq dillərinin lehinə tədbirlərin həyata keçirilməsinin çətin olduğu ölkələrdə həmin fərq iştirakçı dövlətlərə heç olmasa ümumi orta təhsil sahəsində daha sərt tələblərin qəbul edilməsinə imkan verir.

85. Universitet və yaşlıların təhsilinə dair müddəalar onlar regional və ya azlıq dillərindəki tədris və bu dillərin bir fənn kimi tədrisi arasında seçim təklif etdiyi halda, digər tədris səviyyələrinə dair müddəalarla müqayisə oluna bilər. Bundan başqa, məktəbə qədər tədrisdə olduğu kimi, müzakirə edilən tədris tipi üçün dövlət hakimiyyət orqanlarının səlahiyyəti olmadığı hallarda, başqa bir qərar təklif edilir. Bəzi dövlətlərdə regional və ya azlıq dilində danışanların sayı bu dildə və ya bu dilin universitet səviyyəsində tədrisi üçün kifayət olmaya bilər. Bununla bağlı bəzi dövlətləri nümunə gətirmək olar, belə ki, diplomların tanınması üzrə xüsusi ya da ümumi sazişə əsasən, regional və ya azlıq dilində danışan şəxs tərəfindən alınmış diplom o zaman tanınır ki, həmin diplom həmin dilin istifadə olduğu universitet və ya dövlətdə alınmışdır.

86. Paraqraf 1.g regional və ya azlıq dillərinin tədrisini, onların mədəni kontekstindən ayırmamaq məqsədini daşıyır. Bu dillər çox vaxt özünə məxsus tarix və xüsusi ənənələrlə bağlıdır. Bu regional və ya azlığın tarix və mədəniyyəti Avropa irsinin tərkib hissəsini təşkil edir. Buna görə həmin dillərin daşıyıcısı olmayanlar üçün də bu dillərlə tanış olmaq imkanının təmin olunması yaxşı olardı.

87. Dövlət regional və ya azlıq dilinin tədrisinə dair öhdəliklər qəbul edərsə, o, maliyyə, kadr və pedagoji vasitələr kimi lazımı mənbələrin olmasını təmin etməlidir. Bu lazımı şərtlərin xartiyada xüsusi formada müəyyən edilməsinə ehtiyac yoxdur. Lakin, kadr probleminə gəldikdə, onun səriştəli olması və bundan dolayı həmin kadrların təhsil məsələsi ortaya çıxır. Bu aspekt əsas olduğundan, paraqraf 1.abzas h-da xüsusilə şərh olunur.

88. Regional və ya azlıq dillərinin qorunub saxlanması üçün təhsilin və xüsusilə təhsil sisteminin böyük vacibliyini nəzərə alaraq, CAHLR bu sahədə görülən tədbirlərin nəticələrinin monitorinqi üçün xüsusi orqan və ya orqanların olmasını lazım bilmişdir. Bu cür nəzarət orqanının xarakteristikası paraqraf 1 abzas i-də müəyyən olunmamışdır. Bu həm təhsil orqanı, həm də müstəqil bir qurum ola bilər. Bu vəzifə xartiyanın Maddə 7 paraqraf 4-də nəzərdə tutulmuş orqana da həvalə edilə bilər. Bütün hallarda xartiyaya aparılan monitorinqin nəticələrinin ictimaiyyətə açıqlanmasını tələb edir.

89. Xartiya regional və ya azlıq dillərinin müdafiəsini onların ənənəvi olaraq danışıldığı coğrafi sahədə məhdudlaşdırır. Lakin Maddə 8 paraqraf 2 bu qaydaya dair bir müstəsna təşkil edir. Bu o səbəblə bağlıdır ki, müasir həyatın daim hərəkətdə olmasını nəzərə alaraq, ərazilik prinsipi praktikada regional və ya azlıq dilinin müdafiəsini təmin etmək üçün kifayət olmaya bilər. Xüsusilə də, bu dildə danışanlar əhəmiyyətli sayda böyük şəhərlərə mühacirət etmişdir. Buna baxmayaraq, regional və ya azlıq dillərinin tədrisinə aid müddəaların onların ənənəvi təməl ərazilərindən kənarında həyata keçirilməsinin çətinliklərini nəzərə alaraq, Maddə 8, paraqraf 2 qəbul edilmiş öhdəliklərə qarşı uyuşqan formada tərtib olunmuşdur və həmin tədbirlərin sözü gedən dilin daşıyıcılarının sayı ilə əsaslandırıldığı hallarda tətbiq olunur.

Maddə 9 – Məhkəmə orqanları

90. Bu maddənin I paraqrafı ərazidə regional və ya azlıq dilində danışan sakinlərin sayı müvafiq tədbirləri əsaslandırıdığı məhkəmə dairələrində tətbiq edilə bilər. Bu şərt qismən regional və ya azlıq dillərinin ənənəvi olaraq danışıldığı ərazi daxilində bu dilləri müdafiə etməyi nəzərdə tutan, xartiyanın müddəalarının əksəriyyətində olan ümumi qaydaya uyğun gəlir. Regional və azlıq dilinin danışıldığı ərazidən kənarında olan ali məhkəmələrə gəldikdə isə, ədliyyə sisteminin və onun instansiyalarının iyerarxiyasının xüsusi təbiətini nəzərə almaq aidiyyətli dövlətin üzərinə düşür.

91. Maddə 9, paraqrafın 1-in giriş cümləsi CAHLR-nın məhkəmə sisteminin əsas prinsiplərinin, məsələn tərəflərin bərabərliyi və hüquqi icraatlarda qanunsuz ləngitmələrin qarşısının alınması, regional və ya azlıq dillərinə verilən imkanlardan sui-istifadəyə qarşı tətbiq olunan prinsiplərin qorunması barədə narahatçılığını ifadə edir. Lakin, bu qanuni narahatçılıq tərəfin bu paraqrafa dair qəbul etdiyi öhdəliklərin məhdudlaşdırılmasına bəraət qazandırmır. Əksinə, təklif edilmiş imkanlardan sui-istifadə hakim tərəfindən konkret vəziyyətlərdə müəyyən edilməlidir.

92. Cinayət, mülki və inzibati proseslər arasında fərq edilməli və təklif edilmiş variantlar hər kateqoriyanın xüsusi təbiətinə uyğunlaşdırılmalıdır. «Və/və ya» sözləri ilə müəyyən olduğu kimi, bu variantların bəziləri birgə qəbul edilə bilər.

93. Maddə 9, paraqraf 1 statut və ümumi hüquq normaları ilə fəaliyyət göstərən məhkəmə icraatlarına aiddir. Hər bir dövlətdə ədliyyə idarəsi üçün həyata keçirilən xüsusi tədbirlərdən asılı olaraq, «məhkəmə» termini, müvafiq hallarda, ədliyyə funksiyasını icra edən digər orqanları da əhatə edə bilər. Bu xüsusilə abzas c-də qeyd olunan hallara aiddir.

94. Maddə 9, paraqraf 1 abzas a, b, və c-nin birinci variantında «regional və ya azlıq dillərində icraatın aparılması» ifadəsi işlənmişdir. Bu ifadə, ən azı, sözü gedən regional və ya azlıq dilinin məhkəmə dinləmə zalında və bu dildə danışan şəxsin iştirak etdiyi prosesdə istifadə edildiyini bildirir. Lakin, «icraatın aparılması» ifadəsinin dəqiq miqyasını müəyyən etmək məhkəmə sisteminin xüsusi xarakteristikasına uyğun olaraq, hər bir dövlətin özündən asılıdır.

95. Qeyd etmək lazımdır ki, müttəhimə öz regional və ya azlıq dilindən istifadə etmək hüququnun verilməsi haqqında tərəflərin öhdəliyini təyin edən paraqraf 1.a.ii, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının, müttəhimə, məhkəmədə istifadə edilən dili başa düşmədiyi və ya o dildə danışmadığı halda, pulsuz tərcüməçi xidmətlərinin verilməsi haqqında Maddə 6 paraqraf 3.e-də təmin olunmuş hüquqdan yüksəkdir. Abzas b.ii və c.ii-də olduğu kimi, bu belə bir fikrə əsaslanır ki, əgər regional və ya azlıq dilində danışan şəxs rəsmi dili başa düşürsə belə, o, məhkəmə qarşısında özünə haqq qazandırmaq üçün ona daha yaxın olan və ya ən yaxşı yiyələndiyi dildə fikirlərini ifadə etmək ehtiyacı duya bilər. Bu, xartiyanın praktiki zəruriyyət vəziyyətlərində onun tətbiqini məhdudlaşdırmaq məqsədinə zidd ola bilər. Digər tərəfdən, nəzərə alınsa ki, bu müddəa müttəhimə seçim azadlığı verərək ciddi mənada insan azadlıqları aspektini keçir və ona öz qərarına uyğun imkanlar verir, məntiqə uyğun olardı ki, dövlətlərə onu qəbul edib-etməməkdə və onun müəyyən ədliyyə dairələrində tətbiq edilməsinin məhdudlaşdırılmasına dair bir az seçim azadlığı verilsin.

96. Paraqraf 1.d Maddə 9 paraqraf 1.b və c-nin tətbiqinə əsasən vacib sayılan tərcümənin pulsuz olmasını tələb edir. Bu abzası seçməyən dövlət ya qüvvədə olan qaydalara uyğun, ya da regional və ya azlıq dillərinin inkişaf etmək ehtiyacını nəzərə alan yeni xüsusi qaydalar qəbul edərək problemi həll etməlidir. Nəticədə, bu xərclər tam və ya qismən, həmin aktları tələb edən şəxsin üzərinə düşür və ya tərəflər arasında bölüşdürülür və sair.

97. Paraqraf 2 regional və ya azlıq dilində tərtib edilmiş hüquqi sənədlərin qanuna uyğun olması məsələsinə aiddir. Hər-hansı bir sənədin qanuni sayılması üçün şərtləri müəyyən etmək onun imkanları dairəsində deyil, lakin həmin paraqrafa əsasən, hər-hansı bir sənədin regional və ya azlıq dilində tərtib edilməsi onun qanuni olmamasını iddia etməyə əsas vermir. Bundan başqa o, bu hallarda dövlətin əlavə formallıqları nəzərdə tutma bilməsini istisna etmir. Məsələn: rəsmi dildə təsdiqlənmə formasının əlavə edilməsi. Paraqraf 2 abzas b nəzərdə tutur ki, regional və ya azlıq dilində danışan tərəflə istifadəsi tələb olunan sənədin məzmunu birbaşa və ya dolayısıyla (əlan, dövlət məlumat xidməti və s.) həmin regional və ya azlıq dilində danışmayan digər tərəfin və ya maraqlı olan üçüncü tərəfin nəzərinə aydın formada çatdırılsın.

98. Maddə 9 paraqraf 2-nin tətbiqi hüquqi məsələlərdə əməkdaşlıq haqqında müqavilə və konvensiyaların tətbiq olunmasına aiddir. Onların hər birində istifadə olunacaq dillə bağlı məsələlərə aydın şəkildə diqqət yetirilir.

99. Paraqraf 3 hüquqi mətnlərin regional və ya azlıq dilinə tərcümə edilməsinə aiddir. «Başqa cür nəzərdə tutulmamışsa» ifadəsi bu mətnin başqa dövlətin rəsmi dili olan eyni və ya oxşar dile artıq tərcümə edilərək artıq mövcud olduğu halları nəzərdə tutur.

Maddə 10- İnzibati orqanlar və dövlət qulluğu

100. Bu maddənin məqsədi regional və ya azlıq dilində danışanlara öz ifadə tərzlərində vətəndaş hüquqlarını və mülki vəzifələrini icra etməyə imkan verməkdir.

101. Bu müddəaların əsas məqsədi dövlət hakimiyyət orqanları və regional və ya azlıq dillərində danışanlar arasında ünsiyyəti təkmilləşdirməkdir. Əlbəttə, ictimai və mədəni inkişaf nəticəsində bu dildə danışanların böyük əksəriyyəti iki dillidir və dövlət hakimiyyət orqanları ilə əlaqə yaratmaq üçün rəsmi dildən istifadə etməyə qabildirlər. Bununla belə, bu hakimiyyət orqanları ilə əlaqələr üçün regional və ya azlıq dillərindən istifadə etməyə imkan vermək bu dillərin statusu, onların inkişafı baxımından və həmçinin subyektiv nöqtəyi nəzərdən çox vacibdir. Aydındır ki, dövlət hakimiyyət orqanları ilə əlaqələrdən tamamilə istisna olunan dil elə bu cür də qəbul olunacaq. Çünki dil ictimai ünsiyyət vasitəsidir və onu yalnız şəxsi münasibətlər

sahəsində istifadə ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Digər tərəfdən, eger bir dilin siyasi, hüquqi yaxud inzibati sahələrə yolu yoxdursa o, bu sahələrdə getdikcə bütün terminoloji potensialını itirəcək və «şikəst» dilə çevrilərək icma həyatının bütün aspektlərini ifadə etmək qabiliyyətindən məhrum olacaq.

102. *Madde 10 dövlət orqanlarının müxtəlif tipli fəaliyyətləri arasında üç kateqoriyanı müəyyən edir :*

- Dövlət hakimiyyət orqanlarının fəaliyyəti: dövlət hakimiyyət orqanlarının ən'ənəvi fəaliyyəti, xüsusilə dövlət səlahiyyətləri və ümumi hüquqa əsasən səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi forması nəzərdə tutulur (paraqraf 1);
- Yerli və regional hakimiyyət orqanlarının fəaliyyəti , yə'ni özünü idarəetmə səlahiyyətlərinə malik ümumi köməkçi dövlət orqanları (paraqraf 2);
- Həm dövlət, həm də fərdi hüquqa əsasən ictimai xidmət təmin edən və dövlət nəzarəti altında qalan müəssisələrin fəaliyyəti: poçt xidməti, xəstəxanalar, elektrik enerjisi, nəqliyyat və sair (paraqraf 3)

103. Hər sahədə müvafiq hakimiyyət orqanlarının və ya müəssisələrin xüsusi xarakterinə münasib şəkildə adaptasiya olaraq, dillərin vəziyyətinin müxtəlifliyi nəzərə alınır. Bəzi hallarda regional və ya azlıq dilinin xüsusiyyəti ona, öz ərazisində iş və ya dövlət hakimiyyət orqanlarının normal ünsiyyət dili olmaq imkanı verərək, onu «yarım (sanki) rəsmi dil» kimi tanımağa icazə verir (regional və ya azlıq dillərində danışmayan şəxslərlə əlaqədə rəsmi dilə və ya ən geniş yayılmış dilə müraciət edilməsi normal ünsiyyət forması olaraq qalır). Alternativ olaraq, dil, ən azı, hakimiyyət orqanları tərəfindən onlara bu dildə müraciət edən şəxslərlə ünsiyyətdə istifadə edilə bilər. Regional və ya azlıq dilinin obyektiv vəziyyəti bu qərarların həyata keçirilməsini praktiki cəhətdən qeyri-mümkün edərsə, sözü gedən dildə danışıqların mövqeyinin qorunub saxlanması üçün minimum tədbirlər nəzərdə tutulur: Ərizə və ya sənədlər qanuni olaraq yazılı və şifahi formada regional və ya azlıqların dilində təqdim edilə bilər, lakin bu dildə cavab vermək məcburi deyildir.

104. Tərəflərin paraqraf 1 və 3-də qeyd olunmuş öhdəlikləri «məntiq çərçivəsində» sözləri ilə məhdudlaşdırılır. Bu müddəa maddə 2, paraqraf 2 və 3, paraqraf 1-lə tərəflərə uyğunlaşdırılmış səlahiyyətlərin icrasını əvəz etmək, xartiyanın III Hissəsinin müddələrinin bəzilərinin hər bir dilə qarşı öhdəliklərinin sayılmaması kimi qəbul etdirmək niyyətində deyil. Lakin, o, bəzi nəzərdə tutulmuş tədbirlərin maliyyə, kadr və təhsil baxımından mühüm müdaxilələr tələb etdiyini nəzərə almağa cəhd edir. Müəyyən bir dilə aid hər-hansı bir müddəanın qəbulu ona effektivlik vermək üçün vəsait təminatı və lazımi inzibati tədbirlərin həyata keçirilməsinə dair öhdəliklərin qəbul edilməsini tələb edir. Bununla belə, elə hallar ola bilər ki, sözü gedən müddəanın tam və ya qəti tətbiqi real olmaya və ya hələ olmaya bilər. «Məntiq çərçivəsində» ifadəsi tərəflərə müvafiq müddələrin icrasında, xüsusi hallarda belə vəziyyətin olub-olmamasını müəyyən etməyə imkan verir.

105. Paraqraf 2-nin şərtləri və xüsusən də tərəflərin «icazə vermək/və ya dəstəkləmək» öhdəlikləri yerli və regional avtonomiya prinsiplərini nəzərə alacaq formada tərtib edilmişdir. Bunlar vətəndaşlara ən yaxın olan dövlət hakimiyyət orqanlarına dair burada qeyd olunmuş müddələrin tətbiqinin daha az əhəmiyyət kəsb etməsini bildirmir. Ümumiyyətlə, CAHLR xartiyanın bəzi müddələrinin tətbiqi yerli və ya regional orqanların səlahiyyətində olmasını və aiddiyyəti olanlardan əhəmiyyətli xərclər tələb edə biləcəyini bildirdi. Tərəflər xartiyanın həyata keçirilməsi Yerli Özünüidare haqqında Avropa Xartiyası, və xüsusilə, onun Madde 9, paraqraf 1-də müəyyən edilmiş yerli avtonomiya prinsiplərinə uyğun olmasına nəzarət etməlidir.

Bu şərtde deyilir ki, «Yerli hakimiyyət orqanlarının, dövlət iqtisadi siyasəti çərçivəsində, öz səlahiyyətləri daxilində azad şəkildə sərf edə biləcəkləri adekvat vəsaitlərə malik olmaq hüquqları var».

106. Paraqraf 2.a regional və ya azlıq dillərinin regional və yerli hakimiyyət orqanları çərçivədə istifadəsini nəzərdə tutur. Bu ifadə regional və ya azlıq dilin sözü gedən hakimiyyət orqanları tərəfindən işçi dil kimi istifadə oluna bilməsini göstərmək istəyir. Bununla belə, o, regional və ya azlıq dilinin mərkəzi hökumətlə əlaqələrdə istifadə oluna bilməsini fərz etmir.

Maddə 11- Mediya

107. Regional və ya azlıq dillərinin mediyada malik olduqları yer və zaman onların qorunub saxlanması üçün həlledici amildir. Bu gün heç bir dil kütləvi informasiya vasitələrinə yolu olmadıqda öz nüfuz və təsirini qoruyub saxlaya bilməz. Bütün dünyada yeni kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafı, texnoloji tərəqqi az yayılmış dillərin mədəni təsirinin zəiflənməsinə gətirib çıxarır. Böyük həcmli informasiya vasitələri üçün xüsusən də, televiziya üçün tamaşaçı kütləsinin sayı həlledici faktordur. Lakin, regional və ya azlıq dilləri kiçik bir mədəni bazarı təmsil edir. Yayım texnologiyasında baş verən proqresin onlara verdiyi yeni imkanlara baxmayaraq, mediaya düşmək məqsədilə minimum imkanlar əldə etmək üçün regional və ya azlıq dillərinin dövlət dəstəyinə ehtiyacı vardır. Eyni zamanda, mediya sahəsi dövlət müdaxiləsinin məhdud olduğu bir sahədir və nizamnamələr yolu ilə olan müdaxilələr az təsirlidir. Dövlət hakimiyyət orqanları bu sahədə əsasən rəğbətləndirmə və yardım təmin etmə vasitəsilə iştirak edir. Bu rəğbətləndirmə və yardımları regional və ya azlıq dillərinin xeyrinə təmin etmək məqsədilə, xartiya dövlətlərdən müxtəlif səviyyələrdə öhdəliklər götürməyi xahiş edir.

108. Bu maddədə nəzərdə tutulan tədbirlər bu dilin coğrafi zonası daxilində regional və ya azlıq dillərinin istifadəçilərinin faydasına çalışır. Bu baxımdan ifadə tərzinə görə digər maddələrdən fərqlənən paraqraf 10-nun mətni, audio-vizual mediyaların xüsusi xarakterini nəzərə alır. Beləliklə, bu tədbirlər müəyyən edilmiş əraziyə aid həyata keçirilsə belə, onların təsiri onun sərhədlərindən kənara yayıla bilər. Digər tərəfdən, həmin tədbirlərin yalnız sözü gedən ərazi daxilində həyata keçirilməsinə ehtiyac yoxdur, çünki bu halda onlardan həmin ərazidə yaşayanlar bəhrələnir.

109. O da məlumdur ki, müxtəlif dövlətlərdə dövlət hakimiyyət orqanları mediaya müxtəlif dərəcədə nəzarət edə bilər. Bu səbəbdən də, paraqraf 1 və 3-də onların öhdəliklərinin həcmi onların səlahiyyətlərinin, hakimiyyətlərinin və ya bu sahədə onların qanuni rolunun həcmi ilə müəyyən olunması qeyd olunur. Bundan başqa, xüsusilə qeyd olunur ki, bütün ölkələrdə, bu məqalənin məqsədinə nail olmaq üçün, dövlət tərəfindən hüquqi çərçivə və şərtlərin təmin olunmasına dair həmin dövlətin qanuni rolu medianın müstəqillik prinsipi ilə məhdudlaşdırılmışdır.

110. Maddə 11, paraqraf 1 radio və televiziya sahəsində regional və ya azlıq dillərinin xeyrinə təklif edilmiş öhdəliklər arasında fərqlər yaradır. Söhbət televiziyanın ictimai xidmət vəzifəsi yerinə yetirib-yetirməməyi haqda gedir. Dövlət və ya özəl yayım orqanları tərəfindən həyata keçirilə bilən bu vəzifə geniş çeşiddə, o cümlədən azlıqların zövqü və maraqlarını nəzərə alan proqramların yayımını nəzərdə tutur. Bu kontekstdə, dövlət regional və ya azlıq dillərində proqramların verilməsini nəzərdə tutan şərtlər (məsələn qanunvericilik və ya yayım haqqında qanunda) qəbul edə bilər. Abzas a bu vəziyyət haqqında bəhs edir. Digər tərəfdən, yayım özəl sektorun funksiyası kimi qəbul edildiyi yerdə, dövlət yalnız «rəğbətləndirə və/və ya kömək edə» bilər (abzas b və c). Yalnız axırda qeyd olunmuş vəziyyət yazılı mətbuata tətbiq edilir

(abzas e). Münsib olduqda, tərəflərin qəbul etdiyi öhdəliklər daxilində regional və ya azlıq dillərində yayın stansiyalara lazımi tezliklərin verilməsi də vardır.

111. Dövlətin mediya ilə münasibətdə rolu nə qədər az olsa da o, ən azı kommunikasiya azadlığını təmin etmək və bu azadlıqlara qarşı maneələri aradan qaldırmaq səlahiyyətini qoruyub saxlayır. Buna görə də, paraqraf 2 dövlət hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətlərinin dərəcəsinə dair paraqraf 1-də olan müddəalardan ibarət deyil. Qəbul azadlığını təmin etmək öhdəliyi təkəcə qonşu ölkədən ötürülmüş proqramların qəbuluna qarşı bilərəkdən törədilən maneələrə yox, həmin qəbulun alınması üçün səlahiyyətli hakimiyyət dairələrinin heç nə etməməsindən yaranan passiv maneələrə də aiddir.

112. Qonşu dövlətdən qəbulun müvafiq tərəfin ərazisində hazırlanmış verilişlərin qəbulu kimi eyni qanuni şərtlərə uyğun gəlməyə bilməsi faktını nəzərə alaraq, bu paraqrafın 3-cü cümləsi söz azadlığına dair İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinin 2-ci paraqrafı tərəfindən təmin edilən zəmanəti verir. Qeyd etmək lazımdır ki, televiziyaya gəldikdə Sərhədlərarası Televiziya haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulan dövlətlərlə münasibətdə, xartiyanın 11-ci Maddəsinin 2-ci parqrafına istinadən təmin olunan azadlıqların məhdudlaşdırıla bilməsi üçün, vəziyyət və şərtlər həmin konvensiya tərəfindən, xüsusilə də Sərhədlərarası Televiziyalar haqqında Konvensiyaya uyğun, proqramların onun ərazisində məhdudlaşdırılmama prinsipi ilə müəyyən olunacaq. Bundan başqa, bu paraqrafın müddəaları müəllif hüquqlarına riayət etmək zəruriyyətinə təsir etmir.

113. Maddə 11, paraqraf 3 mediya pluralizminin təmin edilməsinə görə məsuliyyət daşıyan orqanlarda regional və ya azlıq dillərində danışanların maraqlarının təmsil olunmasını nəzərdə tutur. Belə strukturlar bir çox Avropa ölkələrində mövcuddur. Bu dildə danışanların təmsilçilərinin kim olduğunun müəyyənləşdirilməsində mümkün çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün Maddəyə «yaxud nəzərə alınır» sözləri daxil edilmişdir. Bununla belə CAHLR dil qruplarının əhalinin digər kateqoriyaları kimi eyni şərtlərlə təmsil olunmasını vacib hesab edir. Bu, xartiyanın maddə 7, paraqraf 4-də nəzərdə tutulmuş regional və ya azlıq dillərini təmsil edən qurumlar vasitəsilə təşkil oluna bilər.

Maddə 12- Mədəni fəaliyyət və vasitələr

114. Bu sahədə, maddə 11-də təsvir olunan vəziyyətdəki kimi, dövlətlərdən, onlara effektiv addımlar atmağa imkan verən dövlət hakimiyyət orqanlarının səlahiyyət, hakimiyyət və qanuni rolu çərçivəsində öhdəlikləri qəbul etmək xahiş olunur. Mədəniyyət vasitələrinin istifadə olunduğu şəraitlərə dövlət hakimiyyət orqanlarının şübhəsiz təsiri olduğunu nəzərə alaraq, xartiya bu vasitələrin istifadəsində regional və ya azlıq dillərinin müvafiq yeri olmasına nəzarət etməyi tələb edir.

115. Paraqraf 1.a-da dövlətlərdən ümumiyyətlə regional və ya azlıq dilləri üçün spesifik olan mədəni ifadə üsullarına məxsus təşəbbüsləri dəstəkləmək tələb edilir. Bu dəstək vasitələri mədəniyyətin inkişafı üçün bir qayda olaraq isyifadə edilən vasitələrdir. «Yaradıcılığa müxtəlif yollar...» ifadəsi müvafiq mədəni fəaliyyət tiplərinə görə, nəşrlər, istehsal, təqdimat, yayım, ötürülmə və sairə əhatə edir.

116. Regional və ya azlıq dillərinin əhalinin məhdud saylı qrupu tərəfindən istifadə olunduğunu nəzərə alaraq, onlar, geniş yayılmış dillərlə müqayisədə eyni səviyyədə mədəni məhsuldarlığa malik deyil. Bu dillərin istifadəsini inkişaf etdirmək və onların daşıyıcılarına böyük mədəni irsə yol tapmağa imkan vermək məqsədilə, tərcümə, dublyaj, subtitr (paraqraf 1.c) kimi texniki vasitələrin olması vacibdir. Lakin, mədəni səddlərin aradan qaldırılması iki istiqamətli bir prosesdir. Buna görə, regional və ya

azlıq dillərinin yaşaması və statusu üçün həmin dillərdə yaradılmış əhəmiyyətli əsərlərin böyük ictimaiyyətə çatdırılması əsas məsələlərdən biridir. Paraqraf 1.b məhz bu məqsədi daşıyır.

117. Mədəniyyət müəssisələrinin, yeni müxtəlif formalarda mədəniyyət fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi və dəstəklənməsi həvalə edilmiş təşkilatların fəaliyyətinə gəldikdə isə, dövlətlərdən bu təşkilatların öz proqramlarında regional və ya azlıq dillərinin və onların mədəniyyətinin tanınmasına və istifadəsinə kifayət qədər yer verilməsinə nəzarət etmələri xahiş olunur (maddə 12, paraqraf 1.d-f). Əlbəttə, xartiya regional və ya azlıq dillərinin bu təşkilatların fəaliyyətinə inteqrasiyası formalarını dəqiqləşdirə bilməz. O sadəcə onlar üçün «müvafiq icazə» olmasını qeyd edir. Bu sahədə dövlətin rolu adətən rəhbərlik və nəzarətdən ibarətdir, onlardan bu məqsədi həyata keçirmək yox, sadəcə onun həyata keçirilməsini «təmin etmək» tələb olunmur.

118. Eyni zamanda xartiya hər bir regional və ya azlıq dili üçün bu dildəki əsərlərin toplanması, saxlanması və yayımı həvalə edilmiş bir orqanın yaradılmasını da nəzərdə tutur. (Maddə 12, paraqraf 1.g). Bir çox regional və ya azlıq dillərinin zəif vəziyyətini nəzərə alaraq, təşkil olunma qaydası haqqında qərar verməyi dövlətlərə həvalə edərək, bu tip işlərin sisteməlik şəkildə təşkil olunması labüddür. Paraqraf g-nin həyata keçirilməsi məqsədilə regional və ya azlıq dillərində yazılmış əsərlərin saxlanmasında iştirak etməyi nəzərdə tutmuş orqana bu imkanı vermək üçün, bəzi dövlətlərin arxivlərə dair müvafiq qanunvericiliklərini adaptə etmələri lazım ola bilər.

119. Maddə 12, paraqraf 1-in tətbiqi regional və ya azlıq dillərinin istifadə olunduğu əraziyə aiddir, hətta bu müddəaların böyük əksəriyyətinin həmin ərazinin sərhədlərindən kənara çıxan nəticələri olduğu hallarda belə. Eyni zamanda, mədəni inkişafın xarakterini və bu dillərin ənənəvi olaraq istifadə edildiyi ərazilərdən kənarda yaratdıqları ehtiyacları nəzərə alaraq, (xüsusilə daxili miqrasiyalar nəticəsində) Maddə 12, paraqraf 2 Maddə 8, paraqraf 2-nin müddəalarına müvafiq müddəalar təqdim edir.

120. Bütün dövlətlər öz milli mədəniyyətlərini xarici dövlətlərdə təbliğ etmək istəyir. Bu mədəniyyətə tam və dəqiq imic vermək üçün, həmin təbliğat regional və ya azlıq dillərinə və mədəniyyətinə də yer verməlidir. Maddə 12 paraqraf 3-də nəzərdə tutmuş bu öhdəlik xartiyanın II Hissə, Maddə 7 paraqraf 1.a-da əks olunan regional və ya azlıq dillərinin tanınması prinsipini həyata keçirmək formasından ibarətdir.

Maddə 13-İqtisadi və sosial həyat

121. Avropa Şurası ölkələrini xarakterizə edən iqtisadi və sosial sistemlərdə, iqtisadi və sosial həyatda dövlət hakimiyyət orqanlarının iştirakı əsasən qanun və qaydaların elan edilməsi və təbliğatı ilə məhdudlaşdırılır. Belə şəraitdə dövlət hakimiyyət orqanlarının regional və ya azlıq dillərinə bu sektorlarda müvafiq yer verilməsinin təmin edilməsi məqsədilə müdaxilə etmək imkanları məhduddur. Lakin, xartiya bu sahədə bəzi tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur. Xartiya bir tərəfdən sosial və iqtisadi həyatda bu dillərin istifadəsinə qarşı qadağa və maneələri aradan qaldırmağa çalışır, digər tərəfdən isə bəzi müsbət tədbirlər təklif edir.

122. Maddə 13, abzas 1-də əks olunan müddəalar qeyri-diskriminasiya prinsipini konkretləşdirməkdən ibarətdir. Məhz bu səbəbdən də onları ərazilərin tək regional və ya azlıq dillərinin danışıldığı hissələrində yox, iştirakçı dövlətlərin bütün ərazisində tətbiq etmək nəzərdə tutulur.

123. Maddə 13, paraqraf 2-də xartiya bu sektorlarda regional və ya azlıq dillərini dəstəkləyə bilən müxtəlif konkret tədbirləri sadalayır. Praktiki səbəblərdən, bu

tədbirlər dillərin istifadə olunduğu ərazilərə görə məhdudlaşdırılır. «Məntiq çərçivəsində mümkün olan qədər» ifadəsinə münasibətdə yuxarıdakı Maddə 10-da verilmiş izahatlara istinad etmək münasibdir (bax: paraqraf 104). Nəhayət, yalnız abzas c-dəki müddəyə əsasən, tərəflərin öhdəlikləri dövlət hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətləri çərçivəsindən kənara çıxıb bilməz.

Maddə 14 –Sərhədlərarası mübadilə

124. Bu maddə 7-ci Maddə paraqraf 1.i-də əks olunan ideyanı genişləndirir və inkişaf etdirir. Yuxarıda verilmiş izahatlara isnad olunacaq (bax: paraqraf 69-70)

125. Sərhədlərarası əməkdaşlıq bir çox sahələrdə müxtəlif dövlətlərin qonşu vilayətləri arasında inkişaf edir. O da qeyd olunmuşdur ki, bəzi hallarda bu vəziyyət ərazi bütövlüyü üçün problem kimi qiymətləndirilə bilər. Halbuki, Avropa dövlətləri arasındakı yaxınlaşmanın aktual mərhələsində bu, əksinə aidiyyəti olan dövlətlər üçün qarşılıqlı anlaşmasını möhkəmlətmək məqsədilə «mədəni faktordan» istifadə etmək şansı yaradır. Avropa Şurası yerli və regional səviyyədə sərhədlərarası əməkdaşlıq haqqında plan-konvensiya tərtib etmişdir. Bu əməkdaşlığın ümumi şəkildə inkişaf etməsi daha arzu olunan sayılmasına baxmayaraq, paraqraf b-də qeyd olunur ki, bu hallara əsasən eyni regional dilin sərhədin hər iki tərəfində istifadə olunduğunda rast gəlmək olur.

126. Nəzərdə tutulmuş əməkdaşlıq məktəblərin qardaşlaşması, müəllim mübadiləsi, diplomların və peşələrin qarşılıqlı tanınması, mədəniyyət fəaliyyətlərinin birgə təşkili, mədəni əmlakın (kitablar, filmlər, sərgilər və sair) dövriyyəsinin inkişafı və mədəniyyət təmsilçilərinin (aktyor truppası, mühazirəçilər) sərhədlərarası fəaliyyəti kimi sahələrə aid edilə bilər. Bəzi hallarda o həmçinin, xartiya çərçivəsində qəbul edilmiş başqa öhdəliklərin həyata keçirilməsi üçün münasib (və daha ucuz) vasitə ola bilər. Məsələn: Maddə 8, paraqraf 1.e-də qeyd olunan ali təhsil imkanlarının verilməsi barədə müddəyə əsasən, maraqlanan tələbələrə qonşu dövlətin müvafiq təhsil müəssisəsində təhsil almaq imkanı vermək üçün ikitərəfli razılaşma nəzərdə tutula bilər.

IV hissə- Xartiyanın tətbiqi

Maddə 15-17

127. Avropa Şurası, onun üzv dövlətləri və ictimaiyyət üçün xartiyanın tətbiqinə nəzarət etmək imkanı yaratmaq məqsədilə, xartiya, üzv dövlətlər tərəfindən onun (xartiyanın) müddələrinin icrasına doğru həyata keçirilən tədbirlər haqqında vaxtaşırı hesabat verməsi üçün sistem tərtib etmişdir. Hesabatların üçillik olacağı nəzərdə tutulur. Halbuki, həmin dövlət üçün xartiya qüvvəyə mindikdə, regional və ya azlıq dillərinin vəziyyətini təsvir etmək məqsədi daşıyan ilk hesabat xartiyanın qüvvəyə mindiyi andan etibarən 1 il müddətində təqdim olunmalıdır.

128. Xartiyanın həyata keçirilməsinə nəzarət sisteminin səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə, xartiya, müxtəlif tərəflərin təqdim etdiyi hesabatları yoxlamaq həvalə edilmiş ekspertlər komitəsinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu ekspertlər komitəsinə, ona əlavə məlumat vermək və ya xartiyanın, xüsusilə də, III Hissənin (Maddə 16, paraqraf 2) tətbiqinin bəzi xüsusi vəziyyətlərini təsvir etmək məqsədilə orqanlar və ya müəssisələr tərəfindən müraciət oluna bilər. Yalnız tərəflərin birində qanuna uyğun olaraq təsis edilmiş orqanlar bu tərəfə dair məsələlərlə bağlı ekspertlər komitəsinə müraciət edə bilər. Tərəflər arasında münaqişə doğurmamaq üçün, qəragahı aidiyyətli tərəfdən kənarda yerləşən qruplar xartiyanın bu monitoring sistemindən istifadə edə bilməzlər.

129. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, söhbət məhkəmə (məhkəmə-sayağı) iddialarından getmir. Ekspertlər komitəsi yalnız xartiyanın həyata keçirilməsini izləmək və bu məqsədlə məlumat toplamaq məqsədilə yaradılmışdır. Maddə 16-da nəzərdə tutulmuş orqanlar ondan müəyyən dərəcədə məhkəmə iddiası instansiyaları rolunu oynamağı tələb edə bilməz.

130. Ekspertlər komitəsi aidiyyətli dövlətlərdən alınmış bütün məlumatı yoxlamaq və araşdırma aparmaq üçün onlardan izahat və ya əlavə məlumat tələb etmək səlahiyyətinə malikdir. Bu yoxlamaların nəticələri, ekspertlərin hesabatı təqdim olunduğu təqdirdə, müvafiq dövlətlərin izahatları ilə birlikdə Nazirlər Komitəsinə ötürülməkdir. Şəffaflıq və dürüstlük səbəblərinə görə bu hesabatların avtomatik olaraq ictimaiyyətə açıqlanmalı olmasına baxmayaraq, hesab olunur ki, həmin hesabatlarda Nazirlər Komitəsinin bir və ya bir neçə dövlətə etmək istədiyi tövsiyələr ola bildiyinə görə, hesabatların nə dərəcədə açıqlanması məsələsini həll etmək Nazirlər Komitəsinin boynuna düşür.

131. Ekspertlər komitəsi üzvlərinin sayı xartiya imza atmış dövlətlərin sayı qədər olmalıdır. Onlar regional və ya azlıq dilləri sahəsində sənədlərinə görə tanınmış şəxslər olmalıdır. Eyni zamanda, şəxsi baxımdan «ən yüksək toxunulmazlıq» prinsipini vurğulayaraq, xartiya tələb edir ki, komitəyə təyin edilmiş ekspertlər öz vəzifələrinin yerinə yetirilməsində müstəqil olmalı və aidiyyətli hökumətlərin göstərişlərindən asılı olmayaraq fəaliyyət göstərməlidir.

132. Ekspert komitəsi tərəfindən xartiyanın icra olunmasına nəzarət etmə mexanizmi dövlətlər tərəfindən onların xüsusi vəzifələrinə riayət edərək, regional və ya azlıq dillərinin vəziyyəti haqqında obyektiv məlumat toplamağa imkan verəcəkdir.

V hissə- Yekun müddəalar

133. 18-dən 23-ə qədər Maddələrdə şərh edilən yekun müddəalar Avropa Şurası nəzdində imzalanmış konvensiya və sazişlərdə olan yekun müddəalar nümunəsi əsasında tərtib edilmişdir.

134. Bu yekun müddəalara, dövlətlərə ərazilərinin bir hissəsini xartiyanın tətbiqi sahəsindən istisna etməyə imkan verəcək ərazi şərtləri daxil etməmək qərara alınmışdır. Bu, həmin xartiyanın ilk növbədə müəyyən ərazilərlə, xüsusilə də regional və ya azlıq dilləri istifadə olunan ərazilərlə məşğul olması faktına görə baş verir. Bundan başqa, üzv dövlətlərin maddə 3 paragraf 1-ə əsasən, onların qəbul etdiyi öhdəliklərinin hansı regional və ya azlıq dillərə tətbiq ediləcəyini müəyyən etmək hüquqları vardır.

135. Maddə 21-ə əsasən, tərəflərin yalnız xartiyanın 7-ci maddəsinin 2-5 paragraflarına təshih etmək hüququ var. Bu paragrafın məqsəd və prinsiplərdən ibarət olduğunu nəzərə alaraq, CAHLR hesab edir ki, tərəflər maddə 7, paragraf 1-ə təshih etmək hüququna malik olmalıdır. III Hissəyə gəldikdə isə, hesab olunur ki, tərəflərə qəbul edəcəyi öhdəlikləri seçməyə dair geniş imkanların verildiyinə görə, təshih etmək hüququ qeyri-münasib olardı.

136. Avropa Şurasının üzvü olmayan və ya hələ olmayan bir çox dövlətlər üçün xartiyanın mövzusu olan məsələnin əhəmiyyətini nəzərə alaraq, qərara alınmışdır ki, üzv olmayan dövlətləri də üzv olmağa dəvət etmək üçün, xartiya açıq konvensiya olaraq qalsın (Maddə 20).

Regional və ya azlıq dilləri haqqında Avropa Xartiyası Strasburq, 5.xi.1992

Preambula

Bu Konvensiyanı imzalamış Avropa Şurasının üzvü olan dövlətlər.

Avropa Şurasının məqsədini onun üzvləri arasında onların ümumi əmlakı olan ideya və prinsiplərin qorunub saxlanması və inkişafı naminə daha sıx birlik əldə edilməsində görərək ;

tarix boyunca itib getmək təhlükəsi olan Avropa tarixi regional və ya azlıq dillərinin müdafiəsinin Avropa mədəni əmlakının və ənənəvi mədəniyyətinin qorunub saxlanmasına və inkişafına imkan yaratdığını nəzərə alaraq ;

regional və ya azlıq dillərindən şəxsi və ictimai həyatda istifadə etmək hüququnun BMT-nin mülki və siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq paktının prinsiplərinin və Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyasının ayrılmaz hissəsi olduğunu nəzərə alaraq;

ATƏT, xüsusilə də 1975-ci il Helsinki iclasının yekun aktında və 1990-cı il Kopenhagen görüşlərinin sənədləri çərçivəsində görülmüş işləri nəzərə alaraq;

çox dilliliyin və qarşılıqlı fəaliyyətin mədəniyyətlər arasında əhəmiyyətini qeyd edərək, o cümlədən, regional və ya azlıq dillərinin müdafiəsinin rəsmi dillərə xələl gətirməyəcəyini və onların öyrənilməsi lübdülyünü döğürməyəcəyini nəzərə alaraq;

Avropanın müxtəlif ölkələrində və regionlarında regional və ya azlıq dillərinin müdafiəsinin və inkişafının milli suverenlik və ərazi bütövlüyü çərçivəsində demokratik prinsiplərə və mədəniyyət müxtəlifliyinə əsaslanan yeni Avropa quruculuğuna mühüm əmanət olduğunu dərk edərək;

Avropa ölkələrinin hər bir regionuna məxsus spesifik xüsusiyyətləri və tarixi ənənəni nəzərə alaraq,
aşağıdakılar barəsində razılığa gəlmişlər :

I bölmə – Ümumi müddəalar

Maddə 1. – Təriflər

Mövcud Konvensiyanın mətnində:

a. « regional və ya azlıq dilləri » ifadəsi aşağıdakı dillər üçün istifadə edilir:

i. bir dövlətin ərazisində bu dövlətin əhalisinin az saylı vətəndaşları tərəfindən ənənəvi istifadə edilən; və

ii. bu dövlətin rəsmi dil(lər)indən fərqlənən; bu dil(lər) nə rəsmi dil(lər)in dialektlərinə, nə də mühacirlərin dillərinə şamil edilmir ;

b. « regional və ya azlıq dilinin danışıldığı ərazi » dedikdə mövcud Konvensiya ilə nəzərdə tutulmuş, dilin müdafiəsi və inkişafına görə müxtəlif tədbirlərin görülməsini göğrultmaq üçün kifayət qədər şəxsin ünsiyyət vasitəsi olan bu dilin coğrafi ərazisi başa düşülür;

v. « əraziyə malik olmayan dillər »- dövlətin vətəndaşları tərəfindən istifadə edilən, əhalinin digər hissəsinin danışdığı dildən fərqlənən, ancaq ənənəvi olaraq dövlətin

ərazisində istifadə edildiyinə baxmayaraq bu ərazidə konkret məkana malik olmayan dillərdir.

Madde 2. – Öhdəliklər

1. Hər bir iştirakçı dövlət II bölmənin müddəalarını onun ərazisində danışılan 1-ci maddədəki tərifə cavab verən bütün regional və ya azlıq dillərinə tətbiq etməyi öhdəsinə götürür.
2. Madde 3-ə uyğun olaraq ratifikasiya fərmanının, qəbul etmə və ya bəyənmə sənədlərinin təhvil verildiyi an göstərilmiş hər bir dil haqqında hər bir iştirakçı dövlət istənilən dil haqqında mövcud Konvensiyanın III bölməsinin müddəalarından seçilmiş ən azı 35, o cümlədən, 8 və 12-ci maddələrdən ən azı 3, və 9, 10, 11 və 13-cü maddələrin hər birindən bir bənd və ya yarım bəndi tətbiq etməyi öhdəsinə götürür.

Madde 3. – Praktik tədbirlər

1. Saziş imzalayan hər bir dövlət ratifikasiya fərmanı, qəbul etmə və ya bəyənmə sənədlərində madde 2-nin 2-ci bəndinə uyğun seçilmiş müddəaların tətbiq ediləcəyi regional və ya azlıqların dilini yaxud onun ərazisində az yayılmış rəsmi dili müəyyənləşdirməlidir.
2. Saziş imzalanandan sonra, hər bir iştirakçı dövlət Baş Katibə onun ratifikasiya fərmanı, qəbul etmə və ya bəyənmə sənədlərində müəyyənləşdirmədiyi, Konvensiyanın digər bəndlərindən irəli gələn öhdəlikləri qəbul etdiyini və, o cümlədən, mövcud maddənin 1-ci bəndini digər regional və ya azlıqların dillərinə yaxud onun bütün ərazisində və ya ərazisinin bir hissəsində az yayılmış rəsmi dilə tətbiq edəcəyini öhdəsinə götürür.
3. Əvvəlki bənddə nəzərdə tutulmuş öhdəliklər ratifikasiya fərmanının, qəbul etmə və ya bəyənmə sənədlərinin ayrılmaz hissəsi kimi tanınacaq və bildiriş tarixindən eyni hüququ daşıyacaqlar.

Madde 4. – Mövcud müdafiə statusu

1. Mövcud Konvensiyanın müddəalarından heç biri Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası ilə təmin edilmiş hüquqları məhdudlaşdırma və ya pozacaq tərzdə şərh edilə bilməz.
2. Mövcud Konvensiyanın müddəaları iştirakçı tərəfin birində mövcud olan və ya lazımi ikitərəfli və ya çotərəfli beynəlxalq sazişlərlə nəzərdə tutulmuş regional və ya azlıqların dillərinin və ya azlığa mənsub olan hüquqi şəxslərin statusunu nizamlayan bundan münasib müddəalara xələl gətirmir.

Madde 5. – Mövcud vəzifələr

Mövcud Konvensiyanın heç bir müddəası BMT-nin nizamnaməsinin məqsədlərinə və ya beynəlxalq hüququn digər öhdəliklərinə, eləcə də, dövlətlərin suverenlik və ərazi bütövlüyü prinsipinə qarşı istənilən fəaliyyətlə məşğul olmağı öhdəsinə götürmək və ya fəaliyyət göstərmək hüququ kimi şərh edilə bilməz.

Madde 6. – İnformasiya

İştirakçı dövlətlər aidiyyətli orqanların, təşkilatların və şəxslərin mövcud Konvensiyada təsbit edilmiş hüquq və vəzifələrlə məlumatlandırılmasına nəzarət etməyi öhdəsinə götürür.

II bölmə

2-ci maddənin 1- ci bəndinə uyğun məqsəd və prinsiplərin həyata keçirilməsi

Madde 7. – Məqsəd və prinsiplər

1. Hər bir dilin statusuna görə regional və ya azlıq dillərinin istifadə edildiyi ərazilərdə iştirakçı dövlətlər siyasətlərini, qanunvericiliklərini və praktik fəaliyyətlərini aşağıdakı məqsəd və prinsiplərə uyğun qurmalıdırlar :
 - a. regional və ya azlıq dillərinin mədəni əmlak vasitəsi kimi tanınmasına ;
 - b. artıq mövcud olan və ya gələcəkdə mümkün inzibati bölgülərin bu regional və ya azlıq dillərinin inkişafına mane törətməməsi məqsədilə hər bir regional və ya azlıq dilinin coğrafi məkanına riayət etmək, nə riayət edilməsi;
 - c. regional və ya azlıq dillərinin qorunub saxlanması məqsədi ilə qəti fəaliyyətlərin labüdlüyü;
 - d. ictimai və şəxsi həyatda regional və ya azlıq dillərinin şifahi və ya yazılı istifadəsinə kömək göstərilməsi və/ və ya rəğbətləndirilməsi;
 - e. mövcud Konvensiyanın əhatə etdiyi sahələrdə, regional və ya azlıq dilindən istifadə edən qruplarla həmin dövlətin bu dillə eyni və ya oxşar dilində danışan digər qrupları arasında əlaqələri, o cümlədən dövlətin müxtəlif dillərdən istifadə edən digər qrupları ilə mədəni əlaqələrin qorunub saxlanması və inkişafı;
 - f. təhsilin müvafiq mərhələlərində regional və ya azlıq dillərinin tədrisi və öyrənilməsinə müvafiq forma və vasitələrin verilməsi;
 - g. regional və ya azlıq dilində danışmayan ancaq bu dildən istifadə olunan ərazidə yaşayan şəxslərə bu dili (əlbəttə, əgər onlar bunu istəyirlərsə) öyrənmək imkanı verən vasitələrin verilməsi;
 - h. universitetlərdə və ya ekivalent təhsil müəssisələrində regional və ya azlıq dilləri haqında təhsilin və tədqiqatların inkişafına kömək edilməsi;
 - i. iki və ya daha çox dövlətdə istifadə olunan eyni və ya oxşar regional və ya azlıq dillərinin mövcud Konvensiyanın tətbiq edildiyi ərazidə dövlətlərarası mübadilənin müvafiq formalarının inkişafı;
2. İştirakçı dövlətlər, bundan sonra regional və ya azlıq dillərinin istifadəsi ilə əlaqədar bu dillərin qorunub saxlanmasını və inkişafını şübhə altına qoyan əsassız fərq, istisna, məhdudiyət və ya üstünlüyün bütün formalarını aradan qaldırmağı öhdələrinə götürürlər. Regional və ya azlıq dillərinin xeyrinə bu dildə danışanlarla əhalinin qalan hissəsi arasında daha çox bərabərliyə nail olmaq

üçün xüsusi tədbirlər qəbul edilməsi və ya onların xüsusi statusunu nəzərə almaq daha çox yayılmış dillərin daşıyıcıları üçün diskriminasiya hesab edilmir

3. İştirakçı dövlətlər müvafiq tədbirlərin köməyi ilə ölkənin bütün dil qrupları arasında qarşılıqlı anlaşmanı, xüsusilə də dövlətdə regional və ya azlıq dilləri ilə münasibətdə hörmət, anlama və səbirin ölkədə yayılmış tərbiyə və təhsilin məqsədləri arasında əks olunmasını, o cümlədən, KİV-nin də eyni məqsədləri izləməsini inkişaf etdirməyi öhdələrinə götürürlər.

4. Regional və ya azlıq dilləri haqqında öz siyasətlərini təyin edərkən iştirakçı tərəflər bu dillərdə danışanların tələbatını və arzusunu nəzərə almağı öhdələrinə götürürlər. İştirakçı tərəflər regional və ya azlıq dilləri ilə bağlı bütün məsələlər haqqında hakimiyyət dairələrinə məsləhət vermək həvalə edilmiş orqanlar yaratması rəğbətləndirilir.

5. İştirakçı tərəflər lazımi dəyişikliklər apararaq ərazisi olmayan regional və ya azlıq dillərinə mövcud Konvensiyanın 1-dən 4-dək bəndlərində şərh edilmiş prinsipləri qəbul etməyi öhdələrinə götürürlər. Lakin həmin dillərə dair konkret hallarda mövcud Konvensiyanın yerinə yetirilməsi üçün həyata keçirilən tədbirlərin xarakter və miqyasları həmin dildə danışan qrupların ehtiyac və istəklərini nəzərə alaraq və onların adət və spesifik xüsusiyyətlərinə riayət edərək uyuşqan şəkildə müəyyən olunmalıdır.

III bölmə

Madde 2-nin, 2- ci bəndində qəbul edilmiş öhdəliklərə əsasən ictimai həyatda regional və ya azlıq dillərinin istifadə edilməsinə dair tədbirlər

Madde 8. – Təhsil

1. Təhsil sahəsində iştirakçı dövlətlər bu dillərin istifadə edildiyi ərazi baxımından, bu dillərin hər birinin statusuna görə, o cümlədən, dövlətin rəsmi dil(lər)inin tədrisinə xələl gətirmədən:

a) i müvafiq regional və ya azlıq dillərə təmin edilmiş məktəbəqədər tərbiyəni nəzərə almağı; yaxud

ii məktəbəqədər tərbiyənin böyük hissəsinin müvafiq regional və ya azlıq dillərində təmin olunmasını nəzərə almağı; yaxud

iii yuxarıda i və ii yarımbəndlərində nəzərdə tutulmuş tədbirləri ən azı ailəsi arzu edən və sayı kifayət qədər olan şagirdlərə tətbiq etməyi; yaxud

iv əgər dövlət hakimiyyət orqanlarının məktəbəqədər tərbiyə sistemində birbaşa əlaqələri yoxdursa, yuxarıda i-dən iii-yə qədər nəzərdə tutulmuş tədbirlərin tətbiqinə himayə etməyi və / və ya yardım etməyi;

b) i regional və ya azlıq dillərində təmin edilmiş ilkin təhsil sistemini nəzərə almağı; yaxud

ii ilkin təhsilin böyük hissəsinin müvafiq regional və ya azlıq dillərində həyata keçirilməsinin mümkünlüyünü nəzərə almağı; yaxud

- iii ilkin təhsil çərçivəsində müvafiq regional və ya azlıq dillərinin tədrisiproqramın tərkib hissəsi kimi cədvələ salınmasını nəzərə almağı; yaxud
- IV yuxarıda göstərilən I-dən III-dək nəzərdə tutulmuş istənilən tədbirləri ailəsi arzu edən və sayı qənaətbəxş olan şagirdlərə tətbiq etməyi;
- s) I regional və ya azlıq dillərində təmin edilmiş orta təhsil sistemini nəzərə almağı; yaxud
- ii orta təhsilin böyük hissəsinin müvafiq regional və ya azlıq dillərində təmin edilməsini nəzərə almağı; yaxud
- iii orta təhsil çərçivəsində regional və ya azlıq dillərinin tədrisini proqramın tərkib hissəsi kimi cədvələ salınmasını nəzərə almağı; yaxud
- IV yuxarıda I-dən III-dək nəzərdə tutulmuş istənilən tədbirləri lazım gələrsə, özləri və ya ailəsi arzu edən və sayı kifayət qədər olan şagirdlərə tətbiq etməyi;
- d) I müvafiq regional və ya azlıq dillərində texniki və peşə təhsilini nəzərə almağı; yaxud
- ii texniki və peşə təhsilinin böyük hissəsinin müvafiq regional və ya azlıq dilində həyata keçirilməsini nəzərə almağı; yaxud
- iii texniki və peşə təhsili daxilində regional və ya azlıq dilinin öyrənilməsini proqramın tərkib hissəsi kimi cədvələ salınmasını təmin etməyi; yaxud
- IV mövcud maddənin I- III yarıməndlərində nəzərdə tutulmuş istənilən tədbirləri ən azı arzu edən və ya ailəsi arzu edən və sayı qənaətbəxş olan şagirdlərə tətbiq etməyi;
- e) I unuversitet və digər növ ali təhsil formalarının regional və ya azlıq dillərində tədrisini nəzərə almağı; yaxud
- ii unuversitet və ya başqa ali təhsil sistemində regional və ya azlıq dillərinin fənn kimi tədrisini nəzərə almağı; yaxud
- iii əgər dövlətin ali təhsil müəssisələri haqqında statusuna görə I və iii yarıməndləri tətbiq oluna bilməzsə, regional və ya azlıq dillərində unuversitet və ya başqa növ ali təhsilin həyata keçirilməsinə yaxud unuversitet və digər növ ali təhsil formalarında bu dillərin öyrənilməsinə imkan verən vəsaitlərin ayrılmasına icazə verməyi və / və ya kömək etməyi
- f) I Yaşlılar və arası kəsilməyən təhsil üçün təhsilin tam yaxud əsasən regional və ya azlıq dillərində aparılacağı kursların təşkili üçün tədbir görməyi; yaxud
- ii arası kəsilməyən təhsil sistemində yaşlıların öyrənməsi üçün bu dillərin fənn kimi təklif etməyi; yaxud
- iii əgər dövlətin təhsil sistemində birbaşa səlahiyyətləri yoxdursa onda bu dillərin yaşlılar və arası kəsilməyən təhsil sistemində tədrisinə kömək etməyi və/ və ya reğbətləndirməyi ;
- g) müvafiq regional və ya azlıq dilində olan tarix və mədəniyyətin tədrisini təmin etmək üçün tədbirlər görməyi;

h) tərəflərin razılaşdığı a-dan b-dək bəndlərin həyata keçirilməsi üçün zəruri miqyasda müəllimlərin ilkin və arası kəsilmədən aparılan təhsilini təmin etməyi ;

i) regional və ya azlıq dillərinin tədrisinin təşkilində və inkişafında görülmüş tədbirlərin və həyata keçirilmiş progreslərinə nəzarət etmək həvalə edilmiş bir və ya bir neçə nəzarət orqan(lar)inin yaratmağı və ictimaiyyətə çatdırılacaq bu barədə dövrü hesabatlar tərtib etməyi ;

2. regional və ya azlıq dillərinin ənəvi olaraq istifadə edilmədiyi ərazilərdə tədris məsələsinə gəldikdə, tərəflər, əgər müvafiq yerli və ya regional dil daşıyıcılarının sayı kifayət qədərdirsə, tədrisin müvafiq mərhələləində regional və ya azlıq dillərində və ya bu dillərin tədrisinə icazə verməyi, rəğbətləndirməyi və ya həyata keçirməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 9.- Məhkəmə orqanları

1. Aşağıda nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsini doğrultmaq üçün regional və ya azlıq dillərində danışan kifayət qədər şəxsin yaşadığı yerlərdəki məhkəmə orqanlarına gəldikdə isə, bu dillərin statuslarına və mövcud bənddə göstərilən hakimin məhkəmə prosesinə mane törədəcək mümkünlüklərdən istifadə etməyəcəyi şərti ilə iştirakçı dövlətlər öhdələrinə götürürlər :

a) Cinayət xarakterli məhkəmə prosesində ;

- tərəflərdən birinin xahişi ilə məhkəmələrin istintaq işini regional və ya azlıq dillərində aparmalarını nəzərə almaq ;
- müttəhimə öz fikrini öz regional və ya azlıq dilində söyləməsinə təmin etmək;
- şifahi və ya yazılı ərizə və dəlillərin regional və ya azlıq dillərində yazılması ucbatından qəbul edilməməsinə imkan verməmək
- əgər tələb olunarsa istintaq işinin sənədlərini müvafiq regional və ya azlıq dillərində tərtib etmək,

lazım gələrsə, maraqlı tərəflər üçün əlavə xərclər yaratmadan şifahi və ya yazılı tərcüməçilərə müraciət edərək.

b) mülki məhkəmə prosesində ;

- tərəflərdən birinin xahişi ilə məhkəmələrin istintaq işini regional və ya azlıq dillərində aparmalarını nəzərə almaq; və/ və ya
- əgər münaqişədə olan tərəf şəxsən məhkəməyə gəlməlidirsə onda bu şəxsə öz fikrini öz regional və ya azlıq dilində izah etməsinə icazə vermək
- sənədlərin və dəlillərin regional və ya azlıq dillərində təqdim edilməsinə icazə vermək

lazım gələrsə şifahi və ya yazılı tərcüməçiye müraciət edərək

c) inzibati məhkəmə prosesində ;

- tərəflərdən birinin xahişi ilə məhkəmələrin istintaq işini regional və ya azlıq dillərində aparmalarını nəzərə almaq; və/ və ya
- əgər münaqişədə olan tərəf şəxsən məhkəməyə gəlməlidirsə onda bu şəxsə öz fikrini öz regional və ya azlıq dilində izah etməsinə icazə vermək ;

- sənədlərin və dəlillərin regional və ya azlıq dillərində təqdim edilməsinə icazə vermək ,

lazım gələrsə şifahi və ya yazılı tərcüməçiyə müraciət edərək

d) tərcüməyə ehtiyacı olana yazılı tərcümənin əlavə xərclər törətməməsi üçün mövcud maddənin b) və s) bəndlərinin, i və iii punktlarının tətbiq edilməsi üçün tədbirlər görmək.

2. İştirakçı tərəflər öhdələrinə götürürlər:

a) regional və ya azlıq dillərində hazırlanmış sənədləri və dəlilləri etibarsız (qanuni qüvvəsi olmayan) kimi hesab etməməyi ;

b) İştirakçı dövlətlər arasında hazırlanmış dövlət hüquqi aktlarına onları yalnız regional və ya azlıq dillərində tərtib edildiyinə görə etibarsız hesab etməməyi və bu sənədlərin bu dildə danışmayan üçüncü tərəf üçün hüquqi qüvvəsi olmasını (bu aktın məzmununun onu tərtibdən şəxs tərəfindən onlara çatdırılması şərtilə)ğini nəzərə almağı;

s) İştirakçı dövlətlər arasında dövlətdə hazırlanmış hüquqi aktların yalnız regional və ya azlıq dilində tərtib edildiyinə görə etibarsız hesab etməməyi ;

3. İştirakçı tərəflər daha mühüm dövlət qanunvericilik aktlarının, o cümlədən, bu dillərdə danışanlara aid sənədlərin (əlbəttə əgər bu sənədlər başqa formada bu şəxslərə artıq çatdırılmayıbsa) regional və ya azlıq dillərində əldə edilməsini öhdələrinə götürürlər.

Madde 10. – İnzibati hakimiyyət orqanları və dövlət qulluğu

1. Aşağıda sadalanan tədbirləri doğrultmaq üçün regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarının kifayət sayda yaşadıkları dövlətin beş inzibati dairələrində və hər bir dilin statusuna görə, iştirakçı dövlət bunun mümkün olduğu təqdirdə :

a) i bu inzibati hakimiyyət orqanlarının regional və ya azlıq dillərindən istifadə etmələrinə nəzarət etməyi ; yaxud

ii bu orqanların ictimaiyyətlə kontaktda olan əməkdaşlarının regional və ya azlıq dillərində onlara müraciət edən şəxslərə bu dildə kontakta girmələrinə nəzarət etməyi ; yaxud

iii regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarının bu dildə şifahi və ya yazılı ərizələrlə müraciətinə və bu dildə cavab almalarına nəzarət etməyi ; yaxud

iv regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarının bu dillərdə şifahi və ya yazılı ərizələrlə müraciətinə nəzarət etməyi ; yaxud

v regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarına təsbit edilmiş qaydada bu dildə tərtib edilmiş sənədləri təqdim edə bilmələrinə nəzarət etməyi ;

b) gündəlik istifadə olunan inzibati blank və mətnləri regional və ya azlıq dillərində danışan əhali üçün ya bu dildə yaxud iki dildə nəşr etməyi;

s) inzibati hakimiyyət orqanlarına sənədləri regional və ya azlıq dillərində tərtib etməyə icazə verməyi öhdələrinə götürürlər.

2. Aşağıda sadalanan tədbirlərin tətbiq edilməsi üçün regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarının kifayət sayda yaşadıqları ərazilərin yerli və regional hakimiyyət orqanları haqqında iştirakçı dövlətlər bunu nə mümkün olduğu təqdirdə

- a) regional və ya azlıq dillərindən regional və yerli inzibati fəaliyyətdə istifadəsini ;
- b) regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarına bu dillərdə şifahi və ya yazılı ərizələrlə müraciət etmək imkaniyyətini ;
- c) regional hakimiyyət orqanlarının rəsmi sənədlərinin eyni tərzdə regional və ya azlıq dillərində nəşrini;
- d) yerli hakimiyyət orqanlarının rəsmi sənədlərinin eyni tərzdə regional və ya azlıq dillərində nəşrini;
- e) dövlətin rəsmi dil(lər)inin istifadəsini istisna etmədən, regional səviyyədə regional və ya azlıq dillərində seçki orqanlarının debatlarının gedişini;
- f) dövlətin rəsmi dil(lər)in istifadəsini istisna etmədən, yerli səviyyədə regional və ya azlıq dillərindən seçki orqanlarının debatlarının gedişini;
- g) regional və ya azlıq dillərində ənənəvi və düzgün toponim formalarının lazım gələrsə, rəsmi dil(lər)dəki adlarla birgə istifadəsinə və/ və ya həyata keçirilməsinə icazə verməyi və/və ya rəğbətləndirməyi öhdələrinə götürürlər.

3. Dövlət qulluğu haqqında inzibati hakimiyyət orqanlarını təcəssüm edən və onların adından fəaliyyət göstərən digər şəxslər regional və ya azlıq dillərini istifadə edildiyi ərazilərdə hər bir dilin statusuna uyğun, o cümlədən, bunun mümkün olduğu təqdirdə razılığa gələn tərəflər :

- a) qulluq zamanı regional və ya azlıq dillərindən istifadə edilməsinə nəzarət etməyi ; yaxud
- b) regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarına bu dillərdə ərizələr tərtib etməyə və cavab almağa icazə verməyi ; yaxud
- s) regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarına bu dillərdə ərizələr tərtib etməyə icazə verməyi öhdələrinə götürürlər.

4. Tərəflər qəbul etdikləri 1, 2 və 3-cü bəndlərin müddəalarının həyata keçirilməsi məqsədilə aşağıdakı tədbirlərdən birini və ya bir neçəsini öhdələrinə götürürlər:

- a) əgər lazımdırsa, şifahi və ya yazılı tərcüməni ;
- b) kifayət sayda dövlət işçisinin və digər dövlət qulluqçusunun işə qəbulunu, lazım gələrsə, hazırlığını ;
- s) mümkün təqdirdə, regional və ya azlıq dilini bilən dövlət müvəkillərinin bu dilin danışıldığı əraziyə təyin edilməsi haqqında xahişini yerinə yetirməyi.

5. Tərəflər maraqlı şəxsin soyadını regional və ya azlıq dilində istifadə etməsinə və ya götürməsinə icazə verməyi öhdəsinə götürür.

Madde 11. – Kütləvi İnformasiya vasitələri

1.İştirakçı dövlətlər regional və ya azlıq dillərində danışanların mənafeyi naminə bu dillərin danışıldığı ərazilərdə , hər bir dilin statusuna görə və dövlət hakimiyyət orqanlarının bu sahədə birbaşa yaxud dolayı yolla səlahiyyətləri çatan, iqtidarları və rolları olduqları təqdirdə, medianın müstəqillik və avtiniyyə prinsiplərinə riayət edərək öhdələrinə götürürlər

a) radio və televiziyanın dövlət qulluğu funksiyasını yerinə yetirdiyi təqdirdə:

İ regional və ya azlıq dillərində bir radio stansiya və bir televiziya kanalı yaratmağı təmin etməyi ;

İİ regional və ya azlıq dilində olan radio stansiyasını və televiziya kanalını yaratmağı rəğbətləndirməyi və/ və ya buna imkan yaratmağı ;

İİİ teleradio verilişlərinə regional və ya azlıq dillərində proqramlara bir neçə verilişin əlavə edilməsi üçün müvafiq tədbirlər görməyi ;

b) İ regional və ya azlıq dillərində ən azı bir radio stansiyasını və ya televiziya kanalını yaratmağı rəğbətləndirməyi və/ və ya imkan yaratmağı

İİ müntəzəm formada, radio proqramlara regional və ya azlıq dillərində verilişlərin daxil edilməsini rəğbətləndirməyi və/ və ya buna imkan yaratmağı;

s) İ regional və ya azlıq dilində ən azı bir televiziya kanalını yaratmağı rəğbətləndirməyi və/ və ya imkan yaratmağı ;

İİ müntəzəm formada, teleproqramlara regional və ya azlıq dillərində olan verilişlərin daxil edilməsini rəğbətləndirməyi və/ və ya imkan yaratmağı ;

d) regional və ya azlıq dillərində audio və audiovizual verilişlərin yaradılmasını və yayımını;

e) İ regional və ya azlıq dillərində ən azı bir mətbuat orqanının yaradılmasını və ya saxlanmasını ;

İİ mətbuatda regional və ya azlıq dillərində məqalələrin müntəzəm nəşrini;

f) İ əgər qanunla KİV-lərə maliyyə yardımı nəzərdə tutulursa onda regional və ya azlıq dillərindən istifadə olunan KİV-lərin əlavə xərclərin öz üzərinə götürmək; yaxud

İİ regional və ya azlıq dillərində audiovizual istehsalat maliyyə yardımı üçün bütün mövcud tədbirləri genişləndirməyi;

g) regional və ya azlıq dillərindən istifadə edən jurnalistlərin professional və digər KİV əməkdaşlarının hazırlığını dəstəkləməyi

2. İştirakçı tərəflər regional və ya azlıq dilinə eyni və ya oxşar dildən istifadə edən qonşu ölkələrin radio və televiziya verilişlərinin birbaşa qəbulunun azadlığını təmin etməyi və belə bir dildə qonşu ölkənin radio və televiziya verilişlərini retranslyasiya (yenidən translyasiya etmə) etməyə qarşı çıxmadığı öhdəsinə götürür. Bundan başqa, onlar yazılı mətbuatda regional və ya azlıq dili ilə eyni və ya oxşar dildə olan informasiya sirkulyasiyası azadlığına və söz azadlığına heç bir

məhdudiyyət qoymamağı öhdələrinə götürürlər. Bu azadlıqların həyata keçirilməsi milli təhlükəsizlik, ərazi bütövlüyü və ya ictimai asayiş maraqları naminə, iğtişaşın və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığın yaxud mədəniyyətin mühafizəsi üçün gizli əldə edilmiş məlumatların açıqlanmasının qarşısını almaq üçün və ya ədalət mühakiməsinin nüfuz və qərəzsizliyini təmin etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan müəyyən formallıqlara, şərtlərə, məhdudiyyətlərə və ya sanksiyalara məruz qala bilər.

3. İştirakçı tərəflər, kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığını və pluralizminin təmin etmək üçün qanuna uyğun yaradılmış strukturlar çərçivəsində regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarının maraqlarının təqdim olunmasına və ya nəzərə alınmasına nəzarət etməyi öhdələrinə götürürlər.

Madde 12. – Mədəni fəaliyyət və mədəni təsisatlar

1. Mədəni fəaliyyət və mədəni təsisatlar haqında, xüsusilə də kitabxana, videoteka, mədəniyyət mərkəzləri, muzeylər, arxivlər, akademiya, teatrlar və kinolar, o cümlədən, ədəbiyyat əsərləri və kinomatografiya istehsalı, xalq yaradıcılığı, festivallar, sənətkarlıq, eyni zamanda yeni texnologiyadan istifadə də tərəflər belə dillərin istifadə edildiyi ərazilərdə dövlət hakimiyyət orqanlarının bu sahədə səlahiyyətini və ya rolunu nəzərə alaraq :

a) regional və ya azlıq dillərinə aid özüntəsdiq və təşəbbüslərin qorunması mümkünlüklərini rəğbətləndirməyi, o cümlədən, bu dillərdə olan əsərlərə müxtəlif yolların açılmasına kömək etməyi;

b) tərcümə fəaliyyətini, təkrarlama, postsinxron tərcüməni və subtitri əldə rəhbər tutaraq regional və ya azlıq dillərində yaradılmış əsərlərin digər dillərə yolunun müxtəlif mümküniyyətlərinə kömək etməyi;

s) tərcümə fəaliyyətini, təkrarlama, postsinxron tərcüməni və subtitri əldə rəhbər tutaraq digər dillərdə yaradılmış əsərlərin regional və ya azlıq dillərinə yolunun müxtəlif mümkünlüyünə kömək etməyi ;

d) müxtəlif formada mədəni tədbirlərin aparılmasına yaxud onlara kömək etmək həvalə edilmiş təşkilatların regional dillərin və mədəniyyətin müvafiq ölçüdə praktikasını və tanınmasını və onların təşkil etdiyi və ya dəstəklədikəri tədbirlərə daxil edilməsinə nəzarət etməyi ;

e) mədəni tədbirlərin təşkili və ya dəstəklənməsi ilə məşğul olan belə təşkilatların işinə regional və ya azlıq dillərini ilə bərabər əhalinin digər hissəsinin danışdığı dili bilən şəxslərin cəlb edilməsinə kömək etməyi;

f) mədəniyyət müəssisələrinin yaxud mədəni tədbirlərin planlaşdırılması işinə regional və ya azlıq dillərini bilən şəxslərin birbaşa iştirakına kömək etməyi ;

g) regional və ya azlıq dillərində olan əsərlərin toplanması, saxlanması, təqdimatı yaxud nəşri ilə məşğul olan bir və ya bir neçə orqanın yaranmasına kömək etməyi və / və ya rəğbətləndirməyi;

h) lazım gəldikdə, hər bir regional və ya azlıq dillərində inzibati, kommərsiya, iqtisadi, sosial, texniki yaxud hüquqi terminlərin saxlanması və inkişafı üçün terminologiyanın tərcüməsinə və təkmilləşdirilməsi xidmətlərini yaratmağı və/ və ya inkişaf etdirməyi və maliyyələşdirməyi;

2. Ənənvi olaraq regional və ya azlıq dillərinin istifadə edilmədiyi ərazilərdə, əvvəlki bəndə uyğun olaraq, regional və ya azlıq dilində danışanların sayı müvafiq olarsa, müvafiq mədəni fəaliyyət növlərini yaxud mədəni təsisatları dəstəkləməyə və / və ya nəzərdə tutulmağa icazə verməyi öhdələrinə götürürlər.

3. İştirakçı tərəflər özlərinin xaricdəki mədəni siyasətlərində regional və ya azlıq dillərinə və bu dildə ifadə edilən mədəniyyətlərinə yer verməyi öhdələrinə götürürlər

Madde 13. – İqtisadi və sosial həyat

1. İqtisadi və sosial həyat haqqında tərəflər bütün ölkələr üçün aşağıdakıları öhdələrinə götürürlər

a) regional və ya azlıq dillərinin iqtisadi və sosial həyata dair sənədlərdə, xüsusilə də, əmək müqavilələrində və texniki sənədlərdə bu və ya digər növ məhsulun və avadanlığın istifadəsini qadağan edən və ya əsassız məhdudlaşdıran bütün müddəaları öz qanunvericiliklərindən çıxartmağı;

b) müəssisələrin daxili qaydalarına və yaxud punktların fərdi aktlarına (eyni dilin daşıyıcıları arasında) regional və ya azlıq dillərinin istifadəsini istisna edən və məhdudlaşdıran müddəaların daxil edilməsini qadağan etməyi;

s) iqtisadi və sosial fəaliyyət praktikası çərçivəsində regional və ya azlıq dillərinin istifadəsini rədd etməyə imkan verməməyi ;

d) regional və ya azlıq dillərinin istifadəsini dair yuxarıda sadalananlardan savayı digər vasitələrə kömək etməyi və/ və ya rəğbətəndirməyi ;

2. İqtisadi və sosial sferada iştirakçı tərəflər regional və ya azlıq dillərinin istifadə edildiyi ərazidə dövlət hakimiyyət orqanlarının səlahiyyəti çərçivəsində və bunun mümkün olduğu təqdirdə:

a) pul ödəmələrinə dair sənədlərin (çək, veksəl və ilaxır), yaxud digər maliyyə sənədlərində regional və ya azlıq dillərindən istifadə edilməsi şərti ilə birgə kommersiya adətlərindən istifadə üçün konkret imkanlarını öz maliyyə və bank qanunvericiliyində müəyyənləşdirməyi və ya belə müddəaların qəbulunu təmin etməyi;

b) İqtisadi və sosial sektorda regional və ya azlıq dillərinin istifadəsini rəğbətəndirmək üçün bilavasitə yaxud yoxlama (dövlət sektoru) tədbirləri aparmağı

s) xəstəxana, qocalar evi, yetimxanalar kimi sosial təsisatların səhhətlərinə, yaşlarına və ya digər səbəblərdən qayğıya ehtiyacı olan regional və ya azlıq dillərinin daşıyıcılarını qəbul və müalicə etmək imkanlarına malik olmalarını və ya bu zaman onlarla öz dillərində danışmağı təmin etməyi

d) müvafiq vəsaitlərlə təhlükəsizlik təlimatlarının regional və ya azlıq dillərində nəşrini təmin etməyi;

e) səlahiyyətli orqanlardan istehlakçı hüququna dair informasiyanı açıq etmək

Madde 14. – Sərhədlər arası əlaqələr

Tərəflər

a) mövcud ikitərəfli və ya çoxtərəfli razılaşmaları həmin dilin eyni və ya oxşar formalarda işlədildiyi dövlətlərə tətbiq etməyi və lazım gəldikdə həmin dövlətlərdə mədəniyyət, təhsil, informasiya, peşə təlimi, fasiləsiz təhsil sahələrində eyni dil daşıyıcıları arasında əlaqələrin inkişaf etməsinə kömək etmək üçün belə razılaşmaların imzalanmasına səy göstərilməlidir.

b) regional və ya azlıq dillərinin xeyrinə xüsusən də, həmin dilə eyni və ya oxşar olan dillər istifadə olunduğu ərazilərdə yerli və regional təsisatlar arasında sərhədlər arası əməkdaşlığa kömək etməyi və /və ya onu rəğbətləndirməyi öhdələrinə götürürlər

IV bölmə

Konvensiyanın tətbiqi

Madde 15. – Dövri hesabatlar

1. İştirakçı tərəflər Nazirlər Komitəsinin təyin etdiyi formada Avropa Şurası Baş Katibinə mövcud Konvensiyanın II bölməsinin müddəalarına uyğun, habelə III bölmədə eyni müddəaların tətbiqinə dair qəbul edilmiş və onların razılığa gəldikləri siyasət və tədbirlər haqqında dövri olaraq hesabat təqdim etməlidirlər. Birinci hesabat konkret tərəfə münasibətdə Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi ildən sonrakı il ərzində, növbəti hesabat birinci hesabatdan üç il sonra təqdim edilir.

2. İştirakçı tərəflər öz hesabatlarını nəşr etdirməlidirlər.

Madde 16. – Hesabatların müzakirəsi

1. 15-ci maddəyə uyğun Avropa Şurasının Baş Katibinə təqdim edilən hesabatlar 17-ci maddəyə əsasən təşkil edilmiş ekspertlər komitəsi tərəfindən nəzərdən keçiriləcək.

2. İştirakçı tərəfdə qanuni yaradılmış orqanlar və ya assosasiyalar mövcud Konvensiyanın III bölməsinə əsasən tərəflərin götürdükleri öhdəliklərə dair məsələlərə ekspertlər komitəsinin diqqətini cəlb edə bilərlər. Maraqlı tərəflə məsləhətləşmədən sonra ekspertlər komitəsi mövcud maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulmuş hesabatların hazırlanmasında bu məlumatları nəzərə alacaqlar. Bu orqan və ya assosasiyalar bir tərəfin nəzarət siyasətinə gəldikdə, II bölməyə uyğun bəyanatlar verə bilər.

3. 1-ci bənddə nəzərdə tutulmuş hesabatların və 2-ci bənddə nəzərdə tutulmuş informasiyaların əsasında ekspertlər komitəsi hesabatı Nazirlər Komitəsi üçün hazırlayır. Bu hesabata tərəflərin təklif etdikləri qeyd-şərtlər əlavə olunacaq. Hesabat Nazirlər Komitəsi tərəfindən nəşr edilə bilər.

4. 3-cü bənddə nəzərdə tutulmuş hesabat, xüsusilə, ekspertlər komitəsinin Nazirlər Komitəsinə bir və ya daha çox iştirakçı tərəfə rekomendasiyalarının hazırlanması üçün təkliflərindən ibarət olmalıdır.

5. Avropa Şurası Baş Katibi Konvensiyanın tətbiqi haqqında Parlament assambleyasına ikillik müfəsəl hesabat tərtib edir.

Madde 17. – Ekspertlər komitəsi

1. Ekspertlər komitəsi hər bir iştirakçı tərəfin Nazirlər Komitəsinin təyin etdiyi yüksək moral keyfiyyətləri və konvensiyada çərçə edilmiş məsələlər haqqında səriştəsi olan şəxslərin siyahısından hər tərəf üçün bir nümayəndəsi ilə yaradılır.
2. Komitənin üzvləri altı il müddətinə təyin edilir. Onların səlahiyyətlərinin müddəti təzələne bilər. Əgər komitənin üzvlərindən kimsə öz funksiyasını yerinə yetirə bilmirsə onda o, 1-ci bənddə nəzərdə tutulmuş üsulla başqası ilə əvəz olunur. Bu təzə təyin edilmiş üzv özündən əvvəlki şəxsin mandatlığı müddətində fəaliyyət göstərə bilər.
3. Ekspertlər komitəsi özünün daxili rəqlamentini qəbul edir. Komitənin katibliyinin işi Avropa Şurasının Baş Katibliyi tərəfindən təmin edilir.

V bölmə

Yekun müddəaları

Madde 18

Mövcud Konvensiya Avropa Şurasına üzv dövlətlərinin imza etməsi üçün açıqdır. Bu Konvensiya ratifikasiya, qəbul və ya razılığa malikdir. Ratifikasiya fərmanları və qəbul etmə və bəyənmə haqqında sənədlər saxlanmaq üçün Avropa Şurasının Baş Katibinə təhvil verilir.

Madde 19

1. Mövcud Konvensiya onun 18-ci maddəsinin müddəalarına müvafiq olaraq Avropa Şurasının üç üzv-dövlətinin mövcud Konvensiyanın müddəaları ilə bağlı olmağa öz razılığını verdiyi tarixdən sayılmaqla keçən üç aylıq dövrdən sonra gələn ayın birinci günündən qüvvəyə minir.
2. Bu Konvensiyanın müddəaları ilə bağlı olmağa sonradan razılıq vermiş istənilən dövlət bu Konvensiya onun ratifikasiya fərmanının, yaxud qəbul etmə və ya bəyənmə haqqında sənədlərin imzalandığı, yaxud bunların saxlanmaq üçün təhvil verildiyi tarixdən sayılmaqla keçən üç aylıq dövrdən sonra gələn ayın birinci günündən qüvvəyə minir.

Madde 20

1. Mövcud Konvensiya qüvvəyə mindikdən sonra Avropa Şurası Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının üzvü olmayan hər bir dövlətə təklif edə bilər ki, o, Konvensiyaya qoşulsun.
2. Mövcud Konvensiyaya qoşulan istənilən dövlət üçün bu Konvensiya qoşulma haqqında sənəd saxlanmaq üçün Avropa Şurasının Baş Katibinə təhvil verildiyi tarixdən sayılmaqla keçən üç aylıq dövrdən sonra gələn ayın birinci günündən qüvvəyə minir.

Madde 21

1. İstənilən dövlət imzalama zamanı, yaxud öz ratifikasiya fərmanının, yaxud qəbul etmə, bəyənmə və ya qoşulma haqqında sənədlərini saxlanmaq üçün təhvil verərkən mövcud Konvensiyanın 7-ci maddəsinin 2-dən 5-dək bəndlərində bir və ya bir neçə şərt qoya bilər. Başqa heç bir qeyd-şərt qoyula bilməz.
2. Əvvəlki bəndə uyğun olaraq bir və ya bir neçə şərt qoyan razılığa gəlmiş dövlət bunların tamamilə və ya qismən götürülməsi məsələsinə baxır. Bu cür götürmə Avropa Şurası Baş katibinin adına xəbərdarlıq məktubunun göndərilməsi ilə həyata keçirilir və bu məktubun alındığı andan qüvvəyə minir.

Madde 22

1. İstənilən iştirakçı- dövlət istənilən vaxt Avropa Şurası Baş Katibinin adına xəbərdarlıq məktubu göndərmək yolu ilə Konvensiyanı denonsasiya edə bilər.
2. Bu cür denonsasiya Baş Katibin xəbərdarlıq məktubunu aldığı gündən sayılmaqla keçən altı aylıq dövrdən gələn ayın birinci günündən qüvvəyə minir.

Madde 23

Avropa Şurası Baş katibi Avropa Şurasının üzvü olan dövlətləri və mövcud Konvensiyaya qoşulmuş və istənilən digər dövləti xəbərdar edir :

- a) istənilən imzalama haqqında ;
 - b) istənilən ratifikasiya fərmanının, yaxud qəbul etmə, bəyənmə və ya qoşulma barəsində istənilən sənədin saxlanmaq üçün təhvil verilməsi haqqında;
 - s) mövcud Konvensiyanın 19 və 20-ci maddələrinə müvafiq olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsinin istənilən tarixi haqqında;
 - d) maddə 3-ün 2-ci bəndinin müddəalarına müvafiq edilmiş istənilən bildiriş haqqında;
 - e) mövcud Konvensiyaya aid olan digər akt, bildiriş və ya məlumat haqqında.
- Bunun təsdiqi üçün lazımi qaydada buna səlahiyyətli sayılmış aşağıda imza edənlər bu Konvensiyanı imzaladılar.
- Strasburqda 1992-ci il noyabr ayının beşinci günündə, fransız və ingilis dillərində bir nüsxədə yazılmışdır və Avropa Şurasının arxivində saxlanılacaq hər iki mətn eyni qüvvəyə malikdir. Avropa Şurasının Baş Katibi imza və möhürlə təsdiqlənmiş nüsxələri Avropa Şurasının üzvü olan hər bir dövlətə və bu Konvensiyaya qoşulmaq təklif olunmuş istənilən dövlətə göndəriləcəkdir.